

Jaargang 10, 2006

2

Klaaikluten

Nijsbrief fan de Stifting ArgHis

COLOFON

Klaaikluten verschijnt enkele malen per jaar
en wordt uitgegeven door de Stifting ArgHis:
ARGEOLOGYSK-HISTOARYSK RUNTE
LITTENSERADIEL

Bestuur:

S.Fopma	voorzitter
J. Scheffer	secretaris
J. Kersbergen	penningmeester
Ph. H. Breuker	bestuurslid
Th. Kuipers	bestuurslid
H. Meijering	bestuurslid

Redactie

Klaaikluten:	Ph. H. Breuker
	Th. Kuipers

Vormgeving

en opmaak:	F.J. Sieperda, De Finne 20, 9022 AZ Mantgum fjs_46@hotmail.com
------------	---

Correspondentie-
adres:

Philippus Breuker, Singel 1,
8635 MK Boazum
Th. Kuipers, De Ponge 4,
9022 BA Mantgum
e-mail: theokuipers@wanadoo.nl

Het lidmaatschap van de Stifting ArgHis bedraagt € 12,50 per jaar. Het blad Klaaikluten krijgt u dan gratis toegestuurd.

Adreswijziging:

J. Scheffer
De Terp 11, 8831 ZG Winsum (Fr.)
ampl.jasch@wanadoo.nl

KB-Registratie
Titel: Klaaikluten
ISSN: 1572 - 1191

Foarôfwurd

Nei alle drokte fan de slagge jubileumdei fan 10 jier ArgHis hat de redaksje it wer klear krigen om in mânsk nûmer te produsearjen. Soks kin fansels net sùnder de warbere meiwurking fan har dy't stikken ynstoere. We meie ús lokkich priizgje mei in tal fêste meiwurkers dy't mei grutte regelmaat stikken leverje. We beginne mei in stik fan Rintsje de Schiffart. Hy nimt ús mei op in kuiertocht fan Mantgum oer Tsjerkebuorren en Easterwierrum om te einigjen by de âlde iisherberch aan de Swette. Jelle Miedema hat yn dit nûmer syn eigen jubileum. Yn syn 20ste bydrage skriuwt er dizze kear oer âlde fiskrjochten yn in tal doarpen fan Hinnaarderadiel. Jan Post en Philippus Breuker skriuwe tegearde oer eigendomsbewizen út it besit fan bewenners fan de pleats Tsjeppenboer ûnder Wjelsryp yn de 15de en 16de ieu. Hinnaarderadiel hat yn Fryslân mei fan de âldste rjochterlike argiven, fandér dat der sa'n soad dingen oer âlde tiden fan bekend binne. Theo Kuipers einiget dit nûmer mei in fjouwtaal opskriften út de 17de ieu. Ien dêrfan tsjinnet as blikfanger op de efterside yn de rige gevelstiennen.

Kopij foar it kommende nûmer graach foar **1 desimber** nei de redaksje.

Voorpagina:

De Hidaardersyl. Yllustraasje by it artikel fan Jelle Miedema. Sjoch side 7.

It binnenpaad fan Mantgum oer Tsjerkebuorren en Brêgebuorren nei de Dille (oftewol it Jabikspaad)

R. de Schiffart

*Eartiids gong men oer it tsjerkhof fan
Mantgum nei Tsjerkebuorren. No komt men
njonken it tsjerkhof yn it Waigat ut. Dit, om-
dat der yn Mantgum nochal wat ôf groeven
is. We rinne dan yn it ferlingde fan de no
besteande dyk, hast aan de famylje Fopma
ta. Der stie foarhinne ek in huzinge aan de
rjochterkant fan it paad. Dit is noch dûdlik
te sjen yn it lânskip : der leit noch wat in
ferheging.*

It paad nei Tsjerkebuorren is - sa blykt ut de archiven - ferhurde yn 1837-'38.
Der stiet beskreaun: "Voetpad van Mantgum ,loopen-
de vanaf het Hornleger de zathe en landen bij IP.
Swierstra ,in gebruik gemeente Jorwerd sectie A no.
351 tot aan het Zet van H D Zijlstra bij het perceel
No 40 sectie B de gemeente Oosterwierum, lang
1796 ellen. Dit voetpad is aangelegd in 1837 - 1838
En de kosten van hetzelvige hebben bedragen de
somma van F 1953, 651/2 . De kosten zijn geheel be-
taald door de Hervormde Kerkvoogdij van Mantgum
en Schillaard en in de rekeningen van die administra-
tie over 1837-1838 verantwoord."
Op 'e hichte fan G. Fopma geane we dan dwer-

soer nei de Túnpôle . Om it goede paad te rinnen, soenen we dwers troch de no besteande lizbox rinne moatte.” Der geane we wer dwers-oer nei Tsjerkebuorren. It earste brechje dat we dan tsjinkomme, is it Set, dêr’t yn it boppesteande oer praat wurdt. Fanôf dit brechje wurdt it paad nei Brêgebuorren ta ferhurde yn de jierren 1840 - 1841 foar de priis fan F 1138,211/2.

Yn totaal brûkte men hjir 83.500 ‘geeltjes’ foar (se kosten F 7,25 de tûzen en 60 sinten fracht...) De Griteny betelle hjir 60 % fan en de oare 40 % moast út frijwillige bydragen komme. Sa fún ik op de reken: “Pieter 1 dag steenen uit de vaart gevirsch - 90 cent en Uiltje 1/2 dag steenen uit de vaart gevirsch - 40 cent .”..”

Tsjerkebuorren

We ferfolgje ús reis nei Tsjerkebuorren. We komme dan earst achter de Kleasterpleats lâns .Dizze pleats hat yn it besit west fan kleaster Blomkamp, seit de oerlevering. Oan de rjochterkant fine we dan.Naniastate, dêr’t no de famylje Nauta wennet .Oan de rjochterkant fan de pleats is in grutte tún mei noch al wat stinzeplanten (bosktulp e.o.). Se steane ek op it hiem fan de kleasterpleats

Geane we oer it brechje fan de Kleasterpleats, dan ha we links Gerbade-state, dêr’t de poarte - as lêste - ôfbrutsen is. De tagong nei Gerbade-state fanôf de Hegedyk wie deselde as fan de Kleasterpleats. Allinne ha se der no in feart groeven, krekt yn de bocht fan dizze reed.

De pleats fan Gerbade-state is boud yn 1819. Yn de muorre sit in tinkstien mei it opschrift “:Op de 17 April Anno 1819 hebben Rymke Lunia Cats, oud vijf jaren, en Boukje Cats, oud drie en een halfjaren, de eerste steenen aan de huizinge gelegd.”

Dan rinne we rjochting de toer, dwers oer de grepels. Eartiids - nei de ôfgraving fan de terp - lei der oer elke greppel in plankje. Foar dy ôfgraving gongan de minsken rjochts fan de tsjerke lâns, tusken de tsjerke en de skoalle troch. Njonken dy skoalle stie it skoalhûs, dêr’t de koster-skoalmaster wenne. Fan 1827 oant 1860 wie dat Wybrandus Haanstra. Syn jierlean wie f 160 fan de tsjerke en noch f 100 fan de gemeente + it gebrûk fan de tún en fergees wenjen, fjoer en ljocht. Hy moast wol foar de tsjerkfâdy it kosterswurk dwaan, en sneins foarlêze en foarsjonde

of oargelspyle yn de tsjerketsjinsten. Op skoalle “werd van hem bepaaldelijc gevorderd, dat hij met uitzondering van de vastgestelde vakantien op Kerst, Paasch en Pinksterweek als ook op zaterdag van iedere week elke dag des morgens van 9 tot 11 uur en des namiddags van een tot drie uur gedurende de tijd van den 20 September tot den 20 Maart. en van den 20 Maart tot den 20 September elke dag des morgens van 8 tot 11 uur en des namiddags van 1 tot 4 uur onafgebroken zich in de school met het onderwijs der jeugd bezighoud, gelijk mede des avonds in de Avondschool bij aldien zich hiertoe een vierde gedeelte van het getal der kinderen op de Dagschool aanbiedt, waarvoor hij genieten zal, behalve de vergoeding van vuur en licht, de dubbele schoolpenningen. .”

De skoalle hie de yngong en útgong op it tsjerkhof. Dêr wie ek doe noch al wat krityk op.

Dit tsjerkhof wie yn eigendom by de Herfoarme Tsjerke, mar ek de Katholike tsjerkeleden waarden hjir begroeven. Hjir is ‘gewijde’ierde. Jo moatte my net freegje, wannear’t dizze grûn wijd is, ik wit it net.

As jo hjoed de dei op it tsjerkhôf steane en om jo hinne sjogge, dan kinne jo sjen hoefolle der ôf groeven is. Der binne plakken by, dêr’t mear as fjouwer meter grûn ôthelle is...

Brêgebuorren

As wy fierder rinne, dan stie de âlde pastory oan de rjochterkant. Dêromhinne lei it Kanaal, dat brûkt waard om modder ôf te fierren nei de sintrale opslach, rjochting Brêgebuorren. De pastory waard om 1900 hinne ferhierd oan soms wol trije gesinnen tagelyk. Bygelyks oan in hear Terra, dy’t de terp kocht hie om him ôf te graven. Hy is hjir net ryk fan wurden... .

Twa net ferhurde paden rûnen nei de Hegedyk. It iene dwers troch it lân nei Simen en Coby Schoustra. It oare, it lykpaad, kaam achter Ids Willemsma út. Oan dit paad stienen noch twa wenten ; ien healwei de dyk en ien oan de Hegedyk.

Fanôf it tsjerkhof geane we no rjochting Brêgebuorren, wer dwers troch it lân, de brechjes bylâns, dy’t al fan fierren te sjen binne. By it lêste brechje reitsje we it paad bjuster. Foarhinne rûn men altyd oer it ferhurde paad nei it Heechhout by Vogelzangstate. In pear jier ferlyn is dit fernield, omt it lân egali-seارد waard. De ûndemimmer koe it stik lân no wat

makliker (foardeliger) egalisearje en as lean krige hy de geeltsjes mei nei hûs ta... It Heechhout, dêr''t mannich jong pearke har troufoto op meitsje litten hat, waard ôfbrutsen.

No rinne we oer betonplaten hinne en komme sa op de Vogelzangleane. Vogelzangstate is ôfbrutsen, de pleats is oerbleaun. De state stie achter de pleats. Ek hjir is nochal wat grûn ôfgroeuen en ferkocht nei earme grûnen.

Sa folgje we de Vogelzangleane en sjogge oan ús rjochterhân de nije pastory, boud yn 1876. Op de 2e April waard de earste stien lein troch de tsjerkfâden, mr Van Haersma Buma, Johannes Hanses de Groot en Albert Klazes Brandenburg.

Njonken de pastory stiet de nije tsjerke, boud yn 1902 (de tsjerke op Tsjerkebuorren is doe ôfbrutsen). De toer is der letter - yn 1911 - foar boud. Dit is ek dûdlik te sjen: de toer is net goed aan de tsjerke ferankere. De tsjerkfâden wienen yn dy jierren J. van der Meer, D. Koopmans en D. Leyenaar.

By it bouwen fan de tsjerke hat men der rekken mei holden, dat de tsjerke fier genôch fan de Rooms-Katholieke tsjerke kaam . De ôfstân wie 127 meter en dat wie genôch. ...

As we fierder geane, dan fine we de âld skoalle, boud yn 1873. Nei jierren fan striid is dy úteinliks doch op Brêgebuorren bedarre. Soms kamen der fan Tsjerkebuorren mar 6 bem , wylst der fan Brêgebuorren mear as 40 bern op skoalle sieten. . . De skoalmaster waard betelle troch de tsjerke , dat ferklearret it ien en oar .

Njonken de skoalle stie it skoalhûs yn deselde roailine. Letter is dy wente in stik nei achteren set. In fjirtich meter fierder, oan de linkerkant, yn de âlde bebouwing, stie de R.K. pastory. Dêr achter de tsjerke. De yngong fan de RK- tsjerke wie oer it Tsjerkepaad .

Op it ein fan it Tsjerkepaad (fanôf de Hegedyk rekkene) wie dan de âld Haven. Yn dizze hoeke stienen de huzen deun op elkoar en wennen in protte minsken mei faak grutte hûshâldens. Der hat in tiid west, dat der út dit lytse hoekje fan Brêgebuorren wol 40 bern op skoalle gongen.

Oan de rjochterkant - tsjin de Hegedyk - stie Taaiman, in kafee dêr't de izeren stangen oan de muorre sieten foar de kealledriuwers, dy't yn Easterwierrum efkes skoft holden, foardat se de bisten - faak troch

it tsjuster - nei de wykmerken yn Ljouwert of Snits brochten. It kafee wie dan iepen.

Ek op de hoeke fan de Dille -dyk stie in kafee.: de drie Roskammen. Dit pand hat no in wenbestemming.

Foarhinne rûn de feart dwers troch de buorren hinne en wie der in hiele smelle 'draai' fanôf de brêge Dilleyk. In grutte frachtauto of in autobus soe no dy draai nea krije kinne.

Njonken it kafee, rjochting Boazum, wennen de weinmakker en de smid. En ek in kêper. Der wie destiids gâns 'bedriuwichheit' yn Easterwierrum! Sa wennen der ek 'peerdekooplui'. Dat hie te krijen mei de hynstemerik, dy't hjir holden waard yn begin juny. (Dit wie flak nei de maaitidsmerk fan Noarch yn Drinte). Maklik foar elkenien, dy't yn de simmer noch in hynder nedich hie.

As wy de feart fan de Brêgebuorren bylâns rinne, falt it op hoefolle stalten der destiids wiene. Elk hûs by de feart hie in stalt. Ek de buorlu mochten der gebrûk fan meitsje. Dat stie beskreaun yn de keapakte fan de wenningen, men hie dan 'rjocht fan paad' oer in oar syn gerjochticheit om by it stalt te kommen. Sa hienen de bewenners fan (no) Doarpstrjitte 25 rjocht fan paad achter de smid, de weinmakker en it kafee , om by it stalt te kommen. Yn dy tiden wie der fansels gjin wetterlieding, gjin elektrysk ljocht, faak allinne mar in reinwetterbak.

de Dille

Rjochting de Dille fine we oan de rjochterkant de Rooms-Katholike tsjerke, boud yn 1926. In moai gebou mei in grutte pastory der njonken. Derachter de tún, dêr't de prosessy yn holden waard. Dat wie foar ús as bern altyd in hiele belevenis! Rjochting de Dille, mar dan oan de linkerkant oer it wetter, wie foarhinne it Stalkenest.

It earste hûs op de Dille is in langwerpich gebou. Dit wie foarhinne in molenaarshûs en de opslach siet oan it hûs fêst. Hjir draaide as leste bedriuwsmole yn Baarderadiel "de Goede Verwachting ". It wie in s.n. 'rog- en pelmole', dy't yndertiid in soad wark hie (neffens de oerlevering). De leste eigner wie de hear J A Lont.

No komme we op de Dille, dêr't we 'foar de ynwidden' trije kafee's tsjinkomme. Earst foar de brêge oan de rjochterhân, dy is ôfbrutsen. Dan -derachter - in 'stille kroeg', dêr't men klandestyn in kaartsje lizze koe.

En dan - oer de brêge - de grutte iisherberch, dêr't no de trochreed noch fan oerbleaun is. Hjir waarden de hynders omruile op wei fan Ljouwert nei Snits en omgekeard. Hjir waarden yn strange winters grutte feesten holden en sterke ferhalen ferteld oan de rûne tafel. Tink bgl. oan Atse Gearts fan Tersoal.

Boarne:

Gemeente Argyf Littenseradiel te Wommels (Oud-Baarderadeel)(mei tank oan Jaap Scheffer fan Winsum)

**OP DEN 29 APRIL 1876 IS DOOR HERVORMDE KERKVVOOGDEN VAN DEN
DORPE OOSTERWIERUM AAN DIT GEBOUW DE EERSTE STEEN GELEGD,
M^E S. VAN HAERSMA BUMA, JOHANNES HANSES DE GROOT,
ALBERT KLAZES BRANDENBURG.**

Fiskrjochten yn Hinnaarderadiel (ca. 1550-1850); De doarpsgebieten fan Hidaard, Hinnaard, Iens, Lytsewierrum-Rien, Wjelsryp en Wommels

Jelle Miedema

Eartiids wiene fiskrjochten ferbûn aan it ûnderhâld fan in syl, set of tille. Sokke rjochten en plichten foelen faak ûnder in state of in sate, mar ek it doarp en de tsjerke wiene fan de partij. Al dy aspekten komme yn dizze en neikommende bydrage oan bod. Earst jou ik in oantal foarbylden fan fiskrjochten en dêrnei beskriwingen fan dy rjochten aan de hân fan akten. Ik begin mei Hidaard en eindigje, yn in folgjende bydrage, mei Wommels.

Oan it ûnderhâld fan in syl wie gauris fiskrjocht ferbûn yn it wetter dat troch dy syl rûn. Teminsten, dat wie sa foar de Hidaardersyl, de Littenersyl (ek Krommesyl), de Tolsumersyl en de Getswerdersyl yn de Slachtedyk (1). Hjir giet it no om de Hidaardersyl en de Littenersyl. It ûnderhâld fan de Hidaardersyl foel fôar 1556 ûnder de fjouwer doarpen ‘binnenhoeps’ fan de âlde polder fan Easterein en neî 1556 ûnder Jorritsma sate by Hidaard, mei foar dy sate fiskrjocht yn westlik in stik fan de Kleaster-

feart en eastlik de Hidaarderfeart (sjoch it kaartsje). Mei de Littenersyl lei it wat oars. Al yn 1469 falt it ûnderhâld fan dy syl ûnder de ferantwurdlikheid fan in Hottinga te Wommels en ek yn lettere ieuwen is dat it gefal. Yn elts gefal fan 1555 oant 1835 ta falt it ûnderhâld fan Littenersyl ûnder Hottinga State (neî 1763 allinnich de sate) en deroan is dan fiskrjocht ferbûn yn de Trekfeart fan Breawaar oant de Warntille ta.

Giet it hjir fanâlds om rjochten en plichten fan adel en einierde boeren? Dat soe kinne, mar út datselde laach kamen ek de grytmannen, blysitters en tsjerkfâden wei dy’t it wetter bestjoerlik yn goede banen liede moasten.

Fiskrjochten wiene net altiten ferbûn oan it ûnderhâld fan in syl, set of tille en in foarbyld dêrfan is Sassinga State ûnder Hinnaard. Dy state hie fiskrjocht yn de Trekfeart fanôf de Warntille by Wommels oant Spyktille ûnder Hinnaard ta, mar mei it ûnderhâld fan dy tillen hiene de Sassinga’s neat te meitsjen (2). It ûnderhâld fan tillen mei dêrby ek fiskrjocht foel as regel ûnder in neistlizzende pleats of in oar bedriuw tichteby. Foarbylden dêrfan binne de buorkerij by de Warntille en de âlde kûperij eartiids by de Tille ûnder Wjelsryp. Mooglik lei op sa’n plak earder in set dat troch it meast neistlizzende ‘huys’ ûnderhâlden wurde moast. As foarbyld fan in pleats mei fiskrjocht by allinnich in âld set ha we de Sinterklazepleats ûnder Iens.

Neist de state, sate en it doarp (lês: adel, boeren en boargers) hie ek de tsjerke (pastoar, dominy; tsjerkfâden) te meitsjen mei fiskrjochten. Dêrfan ha we as foarbyld de pastorije en tsjerke fan Wjelsryp, mar deroer straks.

De Hidaardersyl (foto JM 2006)

Oan staten en/of saten wiene faak fan ieu op ieu deselde rjochten en plichten ferbûn. Lykwols, nije eigeners hiene net altiten like folle op mei dy rjochten en plichten. In sprekkend foarbyld dêrfan is Hottinga State cum annexis ûnder Wommels. Rom foar 1695, doe't de lêste Hottinga Wommels ferliet, krike de state as nije eigenner in âld-militêr, wylst de sate yn besit fan boarger-keaplju kaam. Nei ôfbraak fan Hottinga State, yn 1763, gongen de rjochten en plichten fan de state oer op de sate, mar om 1798 hinne besykje de nije eigeners fan de sate om fan it ûnderhâld fan de Littensersyl ôf te kommen. Hja wolle dan it fiskrjocht noch wol oanhâlde, mar der tsjin in fergoeding ek wol ôfstân fan dwaan – en dan gelyk ek fan de plicht ta ûnderhâld fan de syl. Oare eigeners fan ûnreplik goed holden lykwols fêst aan harren rjochten en plichten. Lokkich mar, want sa komme we no noch wat oan de weet oer âlde fiskrjochten op de binnenwetters fan Fryslân. Dêroer is noch amper wat skreaun en dat is net mei rjocht. Yn guon úthoeeken fan de wrâld litte fiskrjochten sjen hoe't sa'n fan origine faak kommunaal rjocht yn hânnen kaam fan in bepaalde groep of persoa, al dan net yn ferbân fan de opkommende steat (Miedema 1973, 1986). Spoaren dêrfan sjogge we ek werom yn Fryslân. En wêr't dat twiveleftich is, jouwe dy fiskrjochten in eigen dwerstrochsnee fan lokale mienskippen. En dat is ek winst.

Hijnei folge beskriuwingen fan fiskrjochten, sa as dy foarkomme yn akten fan it nedergerjocht fan Hinnaarderadiel en yn publikaasjes oer de Slachtedyk, mei Rienks en Walther (1954) as standertwurk. It oantal besprutsen lokaasjes en doarpsgebieten is net mear as wat ik oer fiskrjochten yn Hinnaarderadiel fûn ha, mar ek net minder as wat dit jier yn in koarte ynventarislist út 1807 foar it deiljocht kaam. Utputtend is myn oersjoch net, want oan akten út de 16e ieu en akten út oare argiven bin ik amper noch takommen.

Hidaard

1556

Yn 1556 wurdت it ûnderhâld fan de Hidaardersyl troch de fjouwer doarpen fan de Eastereinder polder ‘de vier dorpen binnenoeps’ (Easterein, Itens, Lytsewierrum-Rien en Hidaard) foar ivich oerdroe-

gen oan Sipke Taekens te Hidaard. Dy stelt dêr as ûnderpân tsjinoer 15 pûnsmiet lân yn de troch him bewenne buorkerij ‘sate Jorritsma’. Hij krijt dan de ‘visschenije’, wylst de doarpen him der noch 100 goud gûne op ta jouwe (Rienks en Walther 1954:265).

1635

In Marten Harmens en Bauck Gerlofs, man en vrou te Arum, keapje yn 1635 lân yn ‘Jorritsma sate’ te Hidaard en dy sate is dan begeunstige mei it rjocht fan ‘visschernije’ neffens in kontrakt fan 22 juli 1556 mei Sipcke Taeckes (Van der Meer 2004:164). Van der Meer lit fierder sjen dat Jorritsma sate oan wjerskanten fan de Hidaardersyl lân hie, sawol noardwestlik yn de Hartwerder Mieden as südeastlik, oan de oare kant Slachtedyk, oant de ‘Clyw’ (Kliuw) ta.

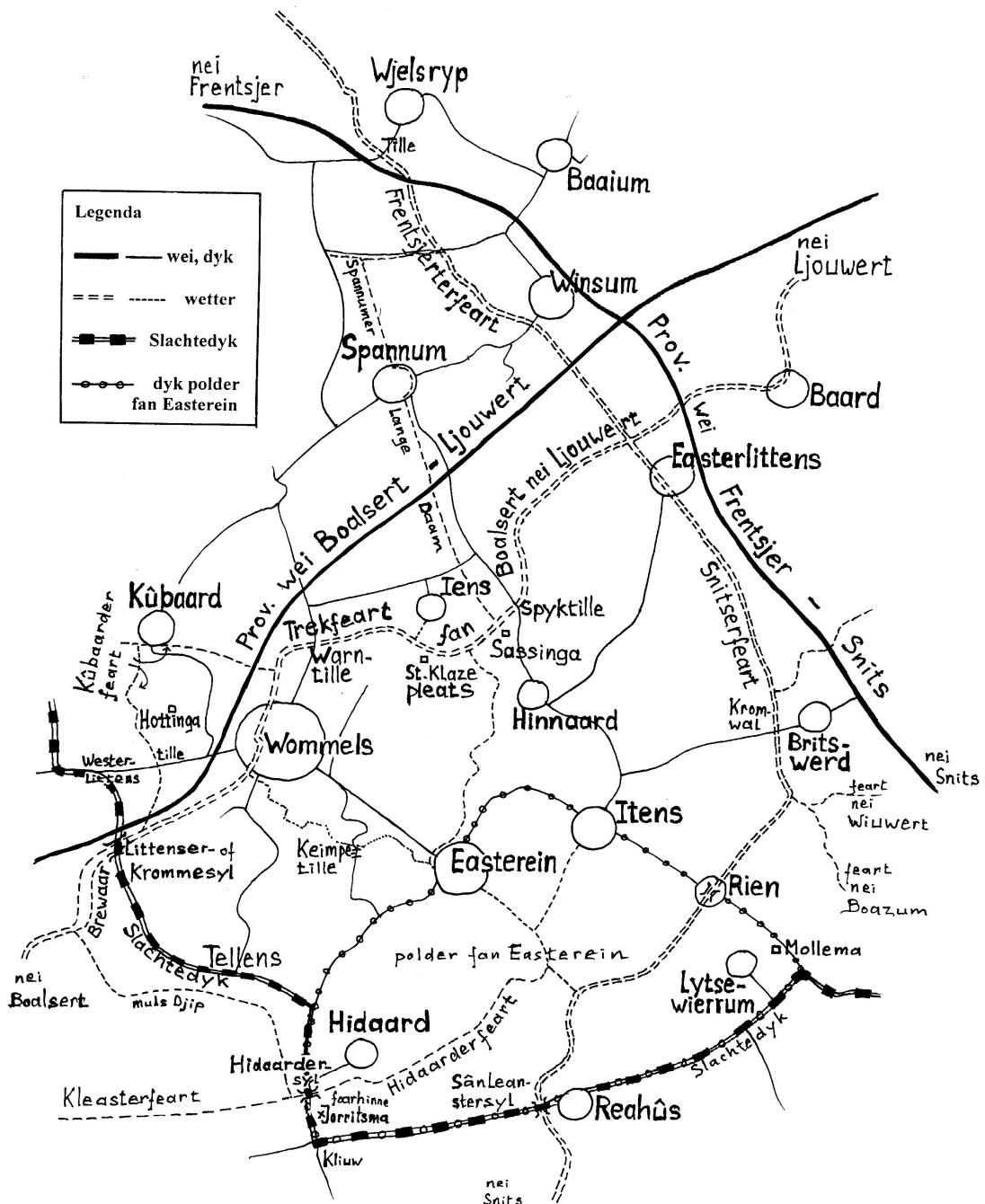
1684

Minck Jacobs, skipper fan Frentsjer op Ljouwert, docht in bod op 35 pûnsmiet en 6 einsen lân yn ‘Jorritsma sate tot Hidaard’, besteande út 5 pûnsmiet bûtendyks lân westlik fan de syl, 1.1/2 pûnsmiet ‘reydlandt’ foar in part bûten- en foar in part binnendyks (d.i. de Slachtedyk) en fierder 29 pûnsmiet binnendyks mei dêrby ek it hiem fan de buorkerij. De buorkerij hat Bauke Rinties as boer en is belêste mei:

‘de onderholdinge van Hidaarderzijll (...), mits genietende wederom het recht van vischerije gelijk het selve bij accoort bij w. Sipcke Taeckes met eijgen dorpsvolmachten gem [...] in dato den 22 juli 1556’ (hypoteekboek Hinn., ynv. 48, fol. 30).

Op it bod waard it niaar lein troch neistlizzer Dirck Lamberts, keapman yn Frentsjer, mar of dat wat úthelle hat, wit ik net (sjoch fierder Van der Meer 2004:164-66).

It is handich te witten dat we ûnder de grytmannen fan Hinnaarderadiel trije Edzarts/Idserts fine: Edzard van Groestins (1671-1706), Idzart van Sminia (1706-1754) en Idsert Aebinga van Humalda (1792-1795; 1811-1813). De lêste twa komme we hijrûnder tsjin:

Sketskaart fan in part fan Littenseradiel, oanpast aan de ynhâld fan dit artikel

1751

'Idzard van Sminia (...) eijgenaar van Jorritsma Staate onder Hijdaard bevoorrechert met een vrije vischernije in de Oldeklooster Vaart beginnende ten westen bij Oldeklooster, en eindigende ten oosten aan de Sneeker Vaart' (hypoteekboek Hinn., ynv. 67, fol. 49).

1807

'Dezelve [no: Idsert Aebinga van Humalda], eene vrije visscherie in de Hydaarder Zijl en in de Oude Clooster Vaart' (BRF argyf no. 1047 [sjoch Nieuwland e.o. 1988]).

1850-1880

Om 1850 hinne is Jorritsmasate noch ferantwurdlik foar it ûnderhâld fan de syl, mar net mear foar de hiele wetterkearing. De doarpen 'binnenhoeps' dogge dan ek wer mei. Yn 1860 binne de sate en de doarpen noch altyd by it ûnderhâld fan de syl belutsen, mar fôar 1880 is dat oergongen op it wetterskip. Fan sate Jorritsma wie yn 1954 allinnich noch in foarein oer en dat stie oan de Hidaarder kant. Hoe't it mei it fiskrjocht dêr ôfrûn is, is my net bekend.

Wol is oangeande de Tolsumersyl bekend dat yn 1871 de folmachten fan it wetterskip it ûnderhâld fan de syl oernamen fan sate Tolsma. En dy sate hold doe, tsjin in ôfkeapsom fan 350 gûne, noch wol it rjocht fan fiskerij (Rienks en Walther 1954:265/66).

Hinnaard

1748

De jonkers Jan Poppe en Binnert Philip Aebinga van Humalda en freule Baudina Lucia Ebella Aebinga van Humalda dogge yn 1748 in bod fan 8000 karoli gûne op de 'zaate en landen Sassinga te Hennaard', mei as brûker Gerben Jans. Ferkeaper is Jr. Frans Binnert Aebinga Glins van Humalda te Dronryp. Mar de keap gong net troch; it soe om in ûnferdiele boedel geann. Dy saken binne hjir net belangryk, wol de passaazje:

**'...volgens den koopbrief van den 4e Aug:
1748 waar in mede staat uitgedrukt dat deeze
zaate gerechtigd is met de vrije visserije, en
zwaane jacht' (prokl. Hinn., ynv. 50, fol. 217).
(3)**

De Sassinga Rijd of Spannumer Lange Daam mei op'e eftergrîn de pleats Sassem (foto JM 2006)

1750

Op 26 oktober 1750 lizze Dirk Sylstra ‘extra-ordinaris adsistent’ fan Hinnaarderadiel te Wommels, âld 62 jier, en Murk Sylstra, skoalmaster te Hinnaard, 38 jier, in ferklearing ôf op de sekretary te Wommels oer ‘t Recht der Visserijen in Bolswarder Trekvaart’. Hja ferklearje dan, mei as tsjûgen sekretaris dr. Albertus Lyclama à Nijeholt J.U.D en blysitter Jacob Thomas Sippens, dat de Hoog Wel. Geb. Heer F:B: Ae: G: van Humalda’ (Frans Binnert Aebinga Glins van Humalda) as eigener fan Sassinga State te Hinnaard:

‘...altijd heeft bezeten, en gebruikt de visscherije in de Bolswerder Trekvaart beginnende bij Warntille, onder Wommels, en eindigende bij Spijkster Tille onder Hennaard’ (hypoteekboek Hin. ynv. 67, fol. 48).

Yn jannewaris 1750 wie in njîj ‘Jacht Reglement’ útkommen (folget). It liket der dus op dat de eigeners fan Sassinga State (ek Sassemá) der as de piken by wiene om harren fiskrjocht fêst lizze te litten. Mar it is ek mooglik dat de krediteuren fan Jr. Frans Binnert, dy’t jild sjen woene, de sate sa djoer mooglik ferkocht ha woene.

1751

In nije kaper op de kust is Aage Looxma, ‘schepen te stede Sneek’ en syn vrou Janke Bouma. Hja dogge in bod fan 6930 goud gûne of Sassinga, mar dêrop wurdt it niaar lein troch de earder neamde jonkers Jan Poppe en Binnert Phillip Aebinga van Humalda. State Sassinga is ek dan:

‘begerechtigd met (...) de visscherije in de Bolswerder Trekvaart, waar van de koopers de Registratie zullen moeten bezorgen’ (prokl. Hin. ynv. 50, fol. 228).

1761

Op 1 desimber 1761 wurdt op de sekretarije yn Wommels in akte presentearre, wêrynt Jan Poppe Aebinga van Humalda ‘collonel commandant etc. etc.’ te Stynsgea ‘Augustinusga’ en Bennert Philip Aebinga van Humalda ‘luitenant collonel’ te Dronryp, as eigeners fan Sassinga State te Hinnaard, dan brûkt troch Bauke Greidanus, ferklearje dat de s(t)ate:

‘begerechtigt [is] met een vrije visschernije in de Bolswarder Trekvaart beginnende bij Warntille onder Wommels en eindigende bij Spijkster Tille onder Hennaard volgens wettig certificaat den 25 october 1750 daar aff gegeven en geregistreert in ’t elfde hijpotheekboek van Hennaarderadeel fol. 48 den 26 Oktober 1750 om den middag; versoek dat desen conform het Jacht reglement van Sijne Hoogheid van den 15e Januarij 1750 ter secretarije van de grietenije Hennaarderadeel werde geregtreert opnieuw tot ijders nazicht’ (hypoteekb. Hinn. ynv. 67, fol. 173).

De akte wurdt registrearre troch sekretaris dr. Jacobus van der Kolk, mei as tsjûge blysitter Doeke Hettes Sjouwstra. De ‘Hoogheid’ neamd yn de akte sil stêdhâlder Willem V west ha (4).

1807

Clara Tjallinga Aebinga van Humalda (1756-1830) trouwe mei Frans Julius Johan van Eysinga (1752-1828) en sadwaande fine we yn 1807 as eigener fan Sassinga:

‘F.I.J. v. Eisinga een vrije visscherije in de Bolswarder Vaart van Spijk tot Warntille, behorende bij Sassinga State te Hennaard’ (BRF argyf nr. 1047).

Iens

1751

Idzard van Sminia, grytman fan Hinnaarderadiel, wie eigener fan in protte pleatsen yn Fryslân wêrûnder ferskate yn Hinnaarderadiel. Op 13 jannewaris 1751 wurdt ‘ter Secretarije om te registreren gepresenteerd een acte, luidende als volgt’:

‘Idzard van Sminia (...) ejigenaar van Sint Nicolaas zaate onder Edens begerechtigd met een vrije vischernije in ’t geweezene set in de Bolswerder Trekvaart aldaar’ (hypothekboek Hin. ynv. 67, fol. 49).

De akte wie deis tefoaren opsteld mei it fersyk dat ‘deeze volgens ’t Jacht Reglement van zijne Hoogheid [Stadhouders Willem V], van den 15e Januarius

Yn it midden de trekdyk mei it restant fan de âlde tille oer de Sassinga Rijd of Spannumer Lange Daam; op de eftergrûn it doarp Iens (foto JM, ca. 1966)

1750 ter secretarije van Hennaarderadeel en de Houtvesterije in Vriesland werde geregistreerd'. Oan dat fersyk waard foldien troch sekretaris dr. Albertus Lijcklama à Nijeholt, yn oanwêzigens fan blysitter Jacob Thomas Sippens.

1807

'Dezelve [hjir Idsert Aebinga van Humalda], eene vrije visscherij met fuiken in het gewezen zet in de Bolswarder trekvaart, behorende aan de sathe onder Edens St Nicolaas' (BRF nr. 1047).

Op'e nij is hjir sprake fan in 'vrije visscherij met fuiken'. It giet yn dizze bydrage net om it fiskark, mar ien rigele deroer is wol op syn plak. Ha we earder sjoen dat oant fier yn de foarige ieu Rien in tichset-fiskerij ryk wie (Miedema 2002), de volgjende kear sille we sjen dat yn 1778 by Wommels mei in seine 'zegen, sleepnet' fiske waard.

Lytsewierrum-Rien

1594

Watze Jitzes Mollema en oaren ferkeapje yn 1594 in tredde part fan de:

'gerechticheyt van de suanejacht, suanen en suanemerck ende visckenije van Rienstersyl' (Rienks en Walther 1954:217; Obreen 1980: 'Tijdtafel', 1594]).

Grif foel it ûnderhâld fan de Rienstersyl doe ûnder Mollema sate, want de keaper fan it boppesteande moast de syl ûnderhâlde, sawol it hout- en pealwurk as it izerwurk.

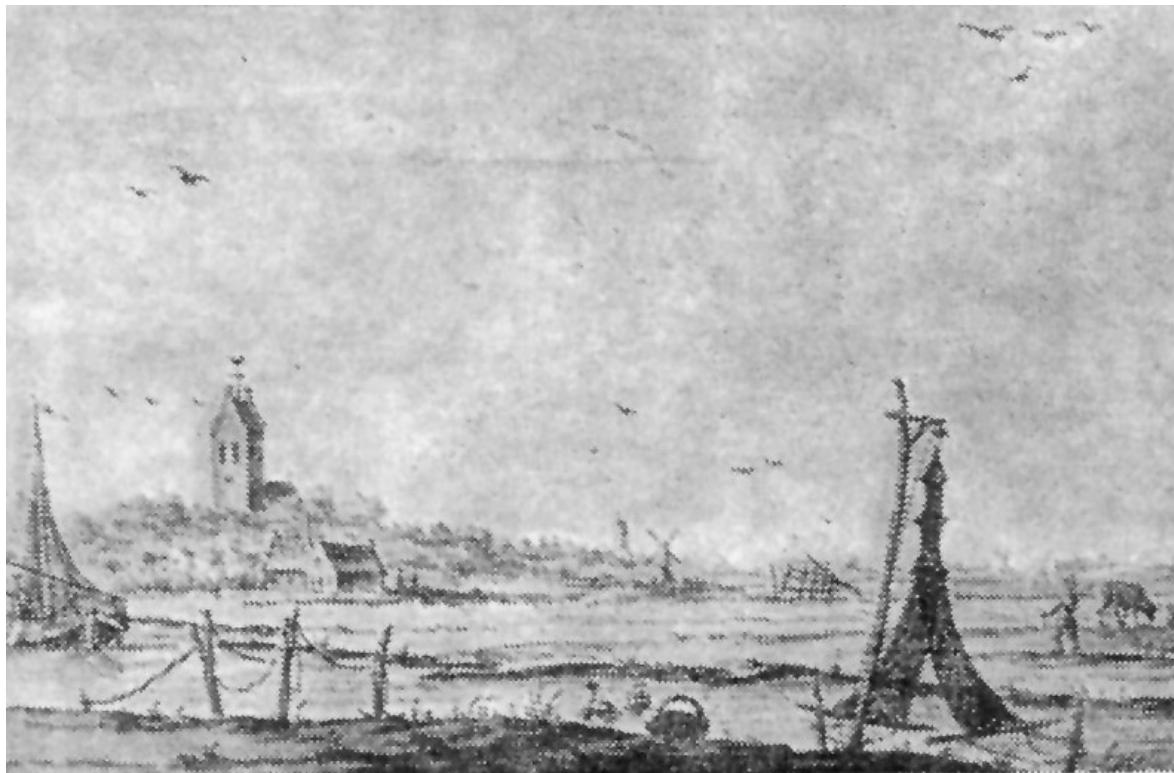
1695/1696

Yn 1695 keapet Hobbe Baerd van Sminia, Raad Ordinaris yn it Höf fan Fryslân, 43 pûnsmiet yn 'Groot Mollema' (grut 102 pûnsmiet), brûkt troch de widdo fan Melis Jans; ferkeaper is Tialling Palsma fan Greonterp. Yn de keap is besletten:

'de quotele gerechtigheit van een visserie lopende van Wiewerdermeer tot aen Rienster Sijl gelijck mede een Swaene Jagt, die alle in de coop der landen sullen komen te versmelten (...) als mede met de quotele onderhoud van Rienster Zijl' (prokl. Hinn. ynv. 48, fol. 217 e.f.).

In jier letter keapet Hobbe Baerd van Sminia op'e nij lân yn wat dan hyt de 'Zathe en Staate Groot Mollema' (5):

'met een vrije vischernije, streckende van Wieuwerder Meer tot aan Rienster Zijl en met een Swanne jacht' (prokl. Hinn. ynv. 48, fl. 260).

Ald Lytsewierrum.

Fiskerij yn de Snitserfeart ûnder Lytsewierrum (út De Boer 1970:97)

1751

Op 9 jannewaris 1751 wurdt op de sekretary te Wommels ‘om te registreren gepresenteerd een Acte’, op 8 jannewaris opsteld troch Jetse van Sminia ‘secretaris der Ed: Moog: Heeren Staaten van Vriesland [en] eijgenaar van Groot Mollema Staate te Lutkewierum in Hennaarderadeel groot 102 pondematen bij Tjepke Sjoerdsz als meijer gebruikt’. Neffens dy akte is Grut Mollema:

‘begerechtig volgens koopbrieven van den 11 Maij 1594; den 3e Maij 1626; den 14e Januarij 1695; en den 7e Maart 1696, met een vrije visschernije strekkende van de Wieuwerder Meer tot aan de Rienster Zijl, als meede met een swaane-jacht: verzouke dat deeze conform het Jacht Reglement van zijne Hoogheid van den 15en Januarie 1750 ter secretarijen van de Grietenije Hennaarderadeel, en van de houtvesterije in Vriesland werde geregistreerd’ (hypoteekboek Hinn. ynv. 67, fol. 49).

Yn dizze akte wurdt sawol it fiskrjocht as it rjocht op swannejacht neamd, mar der stiet net by dat ien en oar meí ta doel hie de Rienstersyl (yn de dyk fan de âlde polder fan Easterein) te ûnderhâlden. Lykwols, sjoen de akte fan 1594 liket dat wol sa west te hawwen en unyk wie de Rienstersyl dêryndan net (6). De akte wie op 8 jannewaris 1751 tekene troch ‘Jse [Jetse] V:Sminia’ en waard registreard troch ‘mij secretaris [‘Alb. Lijklama’] ten overstaan van Bijz. [‘J:T.’] Sippens’.

Wjelsryp

1543-1562

Al yn 1543 is sprake fan in Tille te Wjelsryp (Obreen 1980). Yn 1562 is dy tille oan nij ûnderhâld ta en dat kin betsjutte dat er âlder wie as fan 1543.

1676

Oant yn 1676 wenje by de Tille yn it doarpsgebiet fan Wjelsryp mr. kûper Ritscke Jelles en syn vrou Reinsch/Rinske Jelles, hy mooglik ôfkomstich fan Lytsewierrum (Miedema 2006:69, 83). Yn 1676 geane hja nei Snits te wenjen en ferkeapje foar 340 goud gûne oan Sipke Tobias, mr. kûper te Jorwert (dy foar syn soan Folkert Sipkes) te Wjelsryp:

**'sekere huisinge, hoovinge ende tuininge
sampt boomen ende plantagie cum annexis
ende gerechtigheit van de vischerije in de Tille
staende ende gelegen binnen den dorpe Wels-
rijp beswaert met achtien stuivers jaerlijxe
grondpacht aan de pastorije' (prokl. Hinn.
ynv. 47, fol. 275).**

Lang bleau Sipke Tobias (ek: Tabes) net eigener, want trije jier letter ferkeapet hy de kûperij cum annexis al wer. It docht dan blikken dat der nôch in kûper yn Wjelsryp wenne (folget), mooglik de reden dat earder Ritscke Jelles en syn vrou harren heil earne oars sochten.

1679

Claes Cornelis, mr. kûper te Wjelsryp, begeart mei syn (earste) vrou [Folck?] Foppes bod en konsint op de keap fan in:

**'huisinge hoovinge boomen ende plantagie,
kuiperije ende kuipersgereedschap daer by
sijnde cum annexis sampt de gerechtigheit van
de vischerije in de Tille staende ende gelegen
tot Welsryp [...] beswaert met xvij stuivers
jaerlix grondpacht aen de pastorije aldaer, bij
hen in koop bekoomen van Sipke Tabes tot
Jorwert, voor de somma van 180 ggl. van xxvij
stuivers...' (prokl. Hinn. ynv. 47, fol. 293/94).**

1719-1722

Yn 1719 ferkeapet Mattie Claeses, dochter fan Claes Cornelis en Ansck Sinnes fan Wjelsryp, foar 188 karoly gûne oan Romke Hotses, mr. kûper te Boazum, in 'huijsinge en erve cum annexis aan de vaart bij de brugge onder den dorpe Welsriep, wordende tegenwoordig bij Wijbe Jacobs bewoont'. By it hûs, belêste mei noch altiten 18 stoer grûnpacht oan de pastorije, hearden sa as gebrûklik 'lasten, actien, servituten en gerechtigheden', mar wat dat lêste ynhâldt stiet der net by (prokl. Hinn., ynv. 49, fol. 208/209

verso). Dat is oars yn 1722, want dan ferkeapet eigener-bewenner Romke Hotses, mr. kûper te Wjelsryp, foar 237 karoly gûne oan Hans Hansen, mr. timmerman te Wjelsryp:

**'sekere huijsinge en erve cum annexis, staende en
gelegen onder Welsriep bij de brugge aan de vaart,
sijnde begeregtigt met de vischernije onder de Wels-
riepster tille' (prokl. Hinn., ynv. 50, fol 2).**

1738-1745

Hans Hansen, mr. timmerman te Wjelsryp, en Hendrik Jans fan Spannum geane yn 1738 in ruil of 'wandelkoop' oan. Hendrik Jans docht syn hûs mei hôf te Spannum oer oan Hans Hansen en dy stelt dêr tsjinoer in:

**'huisinge en erve cum annexis onder Welsriep
aan de vaart bij de brugge, sijnde begeregtigt
met de vischernije onder de Welsriepster Tille,
wordende bij Jacob Tietet cum soc. gebruikt'**
(prokl. Hinn. 1738 ynv. 50, fol. 144).

It hat grutte kâns dat timmerman Hans Hansen it hûs mei kûperij fertimmere hat ta in gewoan wenhûs, want yn 1743 ferkeapet eigener bewenner Hendrik Jans it hûs oan boer en ûntfanger Sierk Sijmens Bouts. Dy waard de nije bewenner (prokl. Hinn. 1743 ynv. 50, fol. 193), wylst it hûs twa jier letter yn twaen bewenne wurdt. Sierk Siemensz Bouts ferkeapet dan nammentlik foar 100 karoly gûne oan Riemer Wouters, ek te Wjelsryp:

**'zeekere halve huisinge zijnde de oostersche
kamer met de hieming en hovinge op de
zuid en noordzijde tot aan de middelgevel
(bezwaerd met achtien stuivers jaarlijksche
grondpacht aan de pastorije van Welsrijp,
zonder de minste gerechtigheid aan de vis-
serije in de Tille, die geheel zal blijven bij de
westersche kamer' (prokl. Hinn. 1745 ynv. 50,
fol. 204).**

1761

Yn 1761 ferkeapet Reimer Wouters' widdo Tjeske Pieters te Wjelsryp foar 120 karoli gûne oan (tink har soan) Pieter Riems, arbeider te Wjelsryp, de boppeneamde 'oostersche kamer' en dat bart ûnder deselde kondysjes as yn 1745 (prokl. Hinn. 1761, ynv. 41, fol. 133 verso).

De Tille fan Wjelsryp (foto JM 2006)

De eigener fan de westlike keamer is dan noch ûntfanger Sierk Bouts, dy't datselde jier foar 200 karoli gûne syn helte ferkeapet aan Auke Siebes, 'extra-ordinaris adsistenter' te Wjelsryp. It fiskrjocht yn de Tille wurdt dan net op'e mij neamd (prokl ynv. 51, fol. 141 verso). Dat skynt tusken 1761 en 1771 oergongen te wêzen op de eastlike helte, dy't yntusken ek de grûnpacht opbringe moast.

1771-1773

Op 25 desimber 1771 lit Pieter Riemers, arbeider te Wjelsryp de keap en oerdracht registrearje fan:

'mijn recht en gerechtigheid van de visserijne in de Welsriepere Tille zoo en [in] dier voegen als ik vercoper die hebbe geadquireert en beseten, tog de coper Pieter Jacobs zal ongehouden wezen tot enige lasten offte beswarenissen, welke aangemelde visserij annex waren, alzoo voors: recht aan hem vrij en onbeswaart vanwege hoe genoemde lasten, is overgedragen. En zulks voor de somma van

vijff en veertig caroligs' (hypoteekboek Henn. ynf. 67, fol. 290).

De keap wurdt regstreard troch sekretaris Van der Kolk, mei as tsjûge blysitter Lambert de Gavere; keaper Piter Jacobs is 'huisman' (boer) te Wjelsryp. Yn 1773 ferkeapet Pieter Riemers foar 330 karoli gûne syn 'oosterse kamer' etc. aan Obbe Paules, boer ûnder 'de Riep' (Dronryp) en syn vrou Menke Willem, sûnder it rjoch op fiskerij yn de Tille (prokl. Hinn. ynv. 52, fol. 144). De eigener fan de westerse keamer is dan noch Auke Siebes.

1772

Op 18 febrewaris 1772 wurdt troch Marcus Hendriks Goffinga, as tsjerkfâd foar de tsjerke fan Wjelsryp, by sekretaris dr. Jacobus van der Kolk te Wommels om te registrearjen oanbean:

'...een gerechtigheid van een visserij in de Sneekervaart in het zet van het groot draaij over de Sneekervaart leggende aan de Buure

Fenne en aan de kerkeplaats. [...] noch geeft dezelve als kerkvoogd in die qualt. een gereg- tigheid aan van een visserijne in de Sneker- vaart aan [2x aan] van weegens de pastorij begeregtigt met een visserijne in het zet in de Snekervaart leggende in de pastorije landen' (hypoteekboek Hinn. ynv. 67, fol. 291/92).

1784

Obbe Paulus, boer ûnder Dronryp, ferkeapet foar 400 karoli gûne syn eastlike keamer cum annexis oan Andrijs Jacobs te Wjelsryp. Dy helte is yntusken vrij fan grûnpacht, mar no wol eksplisy belêste mei in part fan it ûnderhâld fan de tille: 'wegen turf tot aanvulling en het aaneerden van de brugge tot drie en tweede voet, sonder nochtans enig recht tot de visserij in voornoemde Tille te mogen prae- tenderen'. De bewenner fan de westlike keamer is yntusken in Jan Luuwes (prokl. Hinn. ynv. 53, fol 120). Hjir wurdt dus foar it earst in ferplichting ta ûnderhâld fan de tille neamd, wylst it fiskrjocht yn dy tille yntusken net mear by de bewenners yn de âld-kûperije leit.

1807

Op 2 febrewaris 1807 stjoert J. Alberda, drost fan Hinnaarderadiel, oan it doetiidse bestjoer fan Fryslân in 'lijst der, in dezen bedrijve, geregistreerde Zwane Jagten en Visscherijen' en dêryn léze we:

'De pastorie van Welsriep een vrije vissche- rije met fuiken in een zet in de Sneeker vaart onder Welsriep. W. Ringnald cum soc. een vrije visscherije met fuiken in de brug, leg- gende over de Sneeker vaart ten Z.W. van Welsriep. Dezelve cum soc. een vrije vissche- rije in een zet in de Sneeker vaart ten westen van Welsriep' (BRF argyf no. 1047 [neamd yn Nieuwland e.a. 1988]).

De akte waard mei-ûndertekene troch dr. H.W. van der Kolk, soan fan boppeneamde Jacobus. Yn de 'vrije visscherije' gong it dus foaral om fiskjen mei fûken.

De ferlieding is grut om no neier op dizze hinne- en werskowerij fan rjochten en plichten yn te gean, mar earst komt de Warntille en de Trekfeart yn it doarpsgebiet fan Wommels noch oan bod. Dêroer de oare kear mear.

Noaten

- (1) Ek oan it ûnderhâld fan de Tolsumersyl en fierderop nei it noardwesten de Getswerdersyl wiene al ier fiskrjochten ferbûn (Rienks en Walther 1954:259 263; sjoch ek noat 6). Hoe't dat siet mei de Sânleanstersyl nei it noardeasten ta, moat noch útsocht wurde. Faaks stiet dêroer wat yn de argiven fan Snits, want dy stêd naam as belanghawwende yn 1527 it breder meitsjen fan de syl foar syn rekken. De Sânleanstersyl wie al bekend yn 1381, mar wie foar 1527 nei alle gedachten net mear as in beheind úwetteringsslûske dat net gesikt wie foar skipfeart (Wynia 1983:36-37).
- (2) Oer de Warntille in oare kear mear. Spyktille is om 1648 hinne as 'hynstetille' yn de trekdyk fan Boalsert nei Ljouwert oanlein op kosten fan de stêd Boalsert. Earder lei op dat plak in waad (H.W. Kuipers, yn: Kuipers en Valkema 1983:7, 16). Yn 1695 is sate 'De Spijck' ûnder Hinnaard belêste mei it ûnderhâld fan de tille 'op de vaart leggende' (prokl. Hinn. ynv. 48, fol. 214, 251). Mar mooglik stie dy sate yn 1695 der net allinnich foar, want yn 1738 is 'sathe Spijk' mear spesifyk 'belemmerd met 't onderhoud van de Spijk Tille voor drie vierde parten van de helft aan de oostkant' (prokl. Hinn., ynv. 50, fol. 154). Fan in fiskrjocht is yn dy akten gjin sprake.
- (3) Yn it pleatsenboek fan Van der Meer (2004) wurdt by Sassing s(t)ate wol it swannerjocht mar net it fiskrjocht neamd.
- (4) Sjoch op de website fan Tresoar yn 'argiven'. Dêryn fine we neamd in: 'Reglement van de Stadhouders Willem V betref- fende de houtvesterij in de Provincie Friesland 1750-1760', mei stikken oer de jacht en fiskerij (argyftitel: Familie Thoe Schwartzenberg en Hohenlansberg).
- (5) War hjir it wurd 'state' oanbelanget: faaks lei Grut Mollema op it plak fan it 'Stenhuyse bi Molla' út 1329 (Oorkonden I, 1).
- (6) Yn 1544 binne de Liauckema's fan Seisbierrum ferantwurd- lik foar it ûnderhâld fan de Getswerdersyl. Yn 1642 wol Jarich Liauckema it ûnderhâld wol 'tot laste vant huys toe Liaukama' komme litte, mar dan moast hy wol 'wer [sic] it rjocht fan 'fiskeny'e ende swaenejacht ynden Rije' útoefenje kinne (Rienks en Walther 1954:259). Ik kom yn myn folg- jende stikje oer de Littensersyl op Liauckema werom. Hjir wol ik allinnich even wize op dy kombinaasje fan fisk- en swannerjocht.

Oarkonden yn it lyts:

Tsjeppenboer 1552 - 1480

Jan Post en Philippus Breuker

Under de titel 'Oarkonden yn it lyts' hat Obe Postma yn in stikje yn It Beaken 22 (1960) foarbylden jûn fan koarte ynhâlden út akten fan alderlei soarte, mar meast út keap- of pachtbrieven en rinte- of skuldbrieven, sa't dy soms oan de ein fan âlde ynvintarisseen te finen binne. Hjir binne ek baren fan bemiddelers yn in konflikt en ferdbanen fan gritenijgerjochten by, rjochtsjildige útspraken of bekrêftingen fan keapen of oare oerienkomsten. Foar de ferdbanen kamen yn de Saksyske tiid dêr't it hjir foar in part oer gean sil, de konsinten yn it plak.

In grut plak rommet Postma dêrby yn foar de akten út in ynvintaris út 1552 fan Epe Abbes en Ambrosia Romkedr. fan Wjelsryp. Dy list is wol ien fan de moaisten. Oars as Postma lykje ús alle akten mei it besit fan dy minsken sels te krijgen te hawwen. Se beslane in tiidrek fan santich jier en sille allegearre nei dy santich jier noch fan praktske betsutting west hawwe. Allinnich ûnder de beide lêste posten sille ûnderwilens ferâldere eigendomsbewizen sitten hawwe. Al dy akten mei elkoar jouwe in seldsum byld fan de dynamyk yn it grûnbesit fan ien boer. Dat besit wie alderearst in spul fan erven en dêrneist ek fan niaren fan wat oan lân neist it eigen lân te keap kaam en ek fan ruiljen fan lân mei buorlju. Dat ruiljen hat miskyn te krijgen hân mei in soarte fan herferkaveling as gefolch fan splitsen fan pleatsen yn twaën en fan lânoanwinnen troch bemeallen en ynpolderjen, wat beide in soad krekt yn Epe syn

tiid bart. En fansels waard der ek gewoan lân kocht. Mar it liket der op dat der dan dochs meast al âlder besit yn de pleats wie dêr't dat kocht waard. As men sjocht wêr't rûnom wol net besit wie, dan waard doe noch in soad oanhouden en soms ek útwreide fan wat erfd wie. Dat is in byld wat men fan letter tiid net mear sa ken.

Moai binne dy akten ek omdat der nochal wat Frysk yn stiet. Men kin der namste wizer mei wêze omdat de akten sels, dêr't dit dus mar útteksels fan binne, meast net mear oerlevere binne. Ien fan de oarkonden dy't wol bewarre is, al is it dan mar as kopy, is dy oer Beltegat ûnder Kûbaard, in syl yn de Slachte. Sipma hat him yn syn Oudfriesche oorkonden útjûn yn diel II as nr. 320.

It docht blikken dat de akten oant yn de jierren tweintich hast súnder útsûndering noch yn it Frysk west hawwe, mar fan de jierren tritich ôf binne se yn it Nederlânsk. Ut de jierren 1528 oant 1531 binne gjin akten. It is in byld dat alhiel past by wat Oebele Vries yn syn 'Naar ploeg en koestal vluchtte uw taal' beskreaun hat.

It giet yn dit stik om foaroansteande boeren. Lang net elk wenne doe op in eigen pleats. De pleats dêr't Epe en Ambrosia op wennen lei op Tsjeppenboer. It moat earder in foarname pleats west hawwe. By de boedelbeskriwing yn 1552 is sprake fan 't groot huys' dêr't se op wenne hienen. Der wie ek in swanerjocht oan ferbûn. Mei op grûn dêrfan en fan oare dingen mei men wol rekkenje dat dit fanâlds de pleats west hat dy't Tsjeppenboer syn namme jûn hat. Sa wurdt er trouwens ek altyd neamd. De beide oare pleatsen op Tsjeppenboer dy't der ek al yn 1511 wienen, hawwe eigen nammen, Lamkema en Onderdeel. It sil mei oare wurden de earste pleats op de terp dêre west hawwe. It stee leit ek heech. De oare pleatsen sille der earder of letter út ôfsplitst wêze. De pleats bleau oant 1642 yn de famylje, mar wie doe noch mar 64 pûnsmiet. Doe ferkocht ien út

Dit hat it stee west der't Romka Ambrosius om 1500 hinne op wenne. De femylje hold dat besit oant nei 1640 yn hadden. Dérnei kaam it oan oare femyljes. Yn 1858 waard de pleats troch S. H. Westerveld skonken aan de diakony fan Dronryp. De Hoekstra's, dy't der no wenje, kochten de pleats yn 1981.

de neiteam dy't der sels noch buorke it grutste part. It wie sūnt de ynfiering fan it stimkohier yn 1640 stim nr. 27. It is no Tsjeppeboer 7. Men fynt de skiednis fan it lân dat der yn de sechstjinde en santjinde ieu by hearde beskreaun yn D.J. van der Meer syn 'Boerderijenboek Hennaarderadeel 1511-1698' (Ljouwert 2004). Dêr kin men ek it ien en oar ge- waar wurde oer guon fan de oare minsken dy't yn it neifolgjende stik neamd wurde. De pleats hie earder fan Ambrosia har heit west, Romcke Ambrosiusz. Romcke sels kaam oars fan Jorritsma by de Kliuw ûnder Hidaard, dêr't syn broer Taecke letter boer wie. Hy hie ek noch in suster Sipk, dy't trouw wie mei Symen Hottya. Dy ferkocht him yn 1499 it

treddepart fan njoggen pûnsmiet yn in pleats te Burchwert. En dan niare Romcke yn 1497 noch, sa't hijer ek blykt, lân yn de pleats Enga by Kofen ûnder Easterein. Dêr moat dus ek âlder besit west hawwe. Dat leit net fier fan Hidaard ôf en sil dan ek wol fan syn kant komme. Wis is wol dat lân yn de pleats Inia oarekant Kromwâl ûnder Britswert fan de Hidaarders west hat.

Undúdlik is fan hokker kant oft besit yn de pleats Nijehús ûnder Wommels by de Tsjeppenboersters kaam. Epe niaart yn 1544 út namme fan syn vrou, dus hat Romke dat al hân, mar it soe ek fan de kant fan Romke syn vrou Kathryn ynbrocht wêze kinne.

Mear as ien fan de akten yn it stik giet oer oankeapen troch Epe yn dy pleats.

De pleats op Tsjeppenboer hat wis fan Romke syn skoanheit en skoanmem west en dat sil ek wol jilden hawwe foar in oare pleats yn Wjelsryp, Inga aan de Leane (stim nr. 22) De nammen fan dy skoanâlden witte wy net. De pleats op Tsjeppenboer wie yn alle gefallen yn 1529 al mear as fyftich jier yn de famylje. Mooglik moatte dy skoanâlden of ien fan harren socht wurde ûnder de famylje fan de lju út de âldste akte, dy't fan 1480 is (nr. 54). De oaren begjinne yn 1497. Ek soe Hans Stapert of dy syn vrou Tyets, dy't op Lyts Gietens yn Kûbaard wennen, út 'e famylje wêze kinne. Teake Ambrosius wie mei Ruurd Roorda yn 1540 teminsten fâd oer har weesbern. Soe de lijn nei Jorreth út Kûbaard rinne, dy't yn dy akte út 1480 neamd wurdt? Foar ien dy't him der goed yn jout, moat it hast wol mooglik wêze om de skoanâlden fan Romcke te finen.

Skoansoan Epe kaam fan Gietens ûnder Kûbaard. Ek dy troude dus lykas syn heit Romke earder, yn op de pleats op Tsjeppenboer. Epe syn broer Douwe wie dêr einierd boer op Grut Gietens. As de âldste stikken net mei Romcke Ambrosius te krijen hienen, foarsafier't dat teminsten nei te gean is, dan soe men dêrom tinke kinne dat it stik út 1480 fan Epe syn kant kaam. Ambrosia har sark leit noch yn de tsjerke te Wjelsryp. Se stoar yn 1551. Romcke, har heit, moat yn 1526 stoarn wêze. Doe waard sy mei har man boer op de pleats op Tsjeppenboer. Har suster Dorothea troude mei Wybe Liewes te Frijentsjer. Abbe, de soan fan Epe en Ambrosia, troude yn 1549 mei in dochter fan Frans Andles Bockema op Gruttewierrum, ek al in foarname einierde boerefamylje. Sy waarden boer op de foarâlderlike pleats Grut Gietens, mar se hawwe ek op Tsjeppenboer wenne. Dochter Hylck troude mei Sicke Oeds op de Kampen ûnder Tsjom. Soan Romcke waard boer op Tsjeppenboer. Hy wie troud mei Jets, in dochter fan Wybe Doeckez op Sippens te Wommels. Postma bringt ek noch inkelde minsken en dingen te plak, ûnder mear Bernhart Metz, dy't yn alle gefallen tusken 1505 en 1508 grytman fan Hinnaarderdadiel west hat. Doeke Wopke soan blykt yn 1505 syn waarnimmer west te hawwen. Metz hjit amtman en dat is in Dûtske beneaming foar sa'n lokaal bestjoerder. Wy sjogge deroan dat it yn de Saksyske tiid is. Metz sil sels ek wol út Saksen kommen wêze. It duorre net lang of adel út de eigen gritenij waard wer grytman, mar it âlde systeem dat it grytmans-

kip rûngong oer de gritenij, kaam net wer werom. Tenei waarden grytmannen foar langer tiid en faak foar it libben beneamd. Ien fan har wie Thoenijs Feernye, dy't hjir in pear yn 1533 foarkomt. Dy wenne oars yn Minnertsgea. De Pier Donia út nr. 54 hâldt Postma foar Grutte Pier, mar dat kin om de tiid min útkomme. Miskyn hat it syn pake west. Dy soe dan op Donia ûnder Spannum wenne hawwe kinne, omdat yn it stik sprake is fan in pleats op Weakens dêr fuort by. Noch in oaren dy't hjir neamd wurdt, is de pastoar fan Lytsewierrum, mr. Huge Upkes. It master slacht op syn juridske oplieding. Blyker wie syn fan Watnia. Hy moat it wêze dy't yn de sprekwurden fan Burmania (1614) bedoeld wurdt as der stiet: Al toe tijge sey Maester Ouge en berd ien Philips goune voor ien botzen. It sil wol betsutte dat ien him mei beteljen fersinde, mar dat hy krekt die of hie er dat net troch en woe er sa it jild dochs opstrike. In Philipsgûne wie wol fyftich kear safolle wurdich as in botsen. De beskriwing fan syn boelguod is by kenners ferneamd om al it guod en de nammen fan keapers dy't der yn foarkomme. Dat wie by syn ferstjerren yn 1554. Der wurdt ek in stik neamd dat troch de griffier fan it Hof fan Fryslân tekene wie, Simon van der Bauwetten. Dêr hat grif spul oer west.

De Miene Himmen binne lân dat mienskiplik brûkt waard. Soenen se noch te finen wêze? Se moattelein hawwe tsjin de Sylroede oan. Dat koe wolris de feart nei Ljouwert west hawwe. Mooglik waarden dy Himmen yn de jierren dat se hjir neamd wurde, dat is fan 1505 oant 1507, definityf ferdiel en ferfoel doe tagelyk it mienskiplik gebrûk. Yn Boazum moat dat yn 1518 bard wêze. Der steane wol mear nijsgjirrige lânnnammen yn. Bygelyks Jongerskip, dat is it lân fan de jongere preester, te sizzen de fikaris. De 'âldere' preester wie de pastoar, yn dit stik mei it âlde 'persinne' oantsjut. Meast giet it yn it stik om lju of lân yn Hinnaarderdadiel, mar ek wurde oan plakken of famyljenammen nei sokke plakken neamd: Aldegea, Baarnsterbuorren (Raerd), Britswert, Burchwert, Doaium (Frijentsjer), Harns, Smelie (it kleaster), Tallum (Tsjom), Weakens (ûnder Winsum), Winsum en Warkum (it net by namme neamde kleasterkonvint Mariënacker dêre). Allinnich al oan dit listke falt op te meitsjen dat nêst fiifhûndert jier it plak noch in protte oantsjut waard mei de namme fan de terp of buorskip ynsteefan mei dy fan it gruttere doarp dêr't sa'n buorskip

ûnder foel. En men kin noch fierder werom sjen. Is it net of wurde de machtigen sichtber nei wa't ienkear, twa kear fiifhûndert jier earder, in protte fan dy buorskuppen neamd waarden, Doaum nei Doaie, Donia nei Doede, Tsjeppenboer nei Tsjeppe en gean sa mar troch mei al dy nammen op –um en –ens en –boer sa't H.T.J. Miedema yn syn stûdzje oer 'Typen van terpnamen in Westergo' sjen litten hat, en dêr't no, om 1500 hinne, noch har machtige erfgenamen hearsken? Sûnt is dy wrâld hast ûnherkenber wurden. Earst wienen der hîjir en dêr yn guon fan dy buorskuppen kapellen kommen, letter by grutter konsintraasje yn inkelden dêr tsjerken foar yn it plak, en dy makken dat gudden fan dy buorskuppen stadichoan mear útgroeiden ta doarpen mei buorrens foar ambachtslju en letter, yn de santjinde ieu, ek arbeiders. Der binne noch al buorskuppen, genôch, mar folle famyljes dy't dêr noch altyd oan bûn binne, sille der wol net mear wêze. De âlde patroanen binne yn de sechstjinde en de santjinde ieu foargoed trochbrutsen.

Wat ek opfalt, is dat Harns (dêr wenne de grytman) en Aldegea net meirekkene, de iennichste beide oare plakken út dit listke dy't fierder fuort lizze, neamd wurde om kleaster of konvint dêre. Dat binne Smelie en Warkum. Dêr kin men oan sjen hoe machtich oft dy doe yn de sechstjinde ieu rûnom noch wienen, wie it net oan besit dan wol oan famyljetrekkingen. Hokker pleats op Tsjeppenboer oft oars bedoeld wurdt as it konvint yn Warkum neamd wurdt, witte wy net. De Hayck dy't dêr wernet, komt yn Van der Meer syn boek net foar. It wurdt ek net dûdlik wa't dêr fan de famylje krekt in plak yn hienen of hân hienen.

It stik is net earder útjûn. Postma hellet wat oan út njoggen fan de koarte ynhâlden. Wy jouwe se hîjir alle 62 út. It skrift is net altyd sa maklik te lêzen. Op plakken binne de rânen fan it papier ek noch fertard. Sa steane der frijwat stippeltsjes dêr't wy der net út komme. Yn gefallen dat wy it probleem al oplosse, mar oan de oplossing net fuort te sjen is dat der ek wat oars stean kin, hawwe wy in fraachteken set. Dat soe lykwols wol op mear plakken stean kinne. De skriuwer fan it stik sil de Epe Wybes wêze dy't yn de oanhof neamd wurdt. Meastal wie dat de gritenijsekretaris, mar syn namme is net as sadanich oerlevere. Fan him sille de nûmeringen A, B, C ensfh. fan de stikken wêze. Hy hat him wolris fersind, grif ek wol op oare plakken as wêr't

dat fuort dûdlik is. Wy hawwe net besocht om him te ferbetterjen, ek net wêr't de flater wol dûdlik is. De nûmering is fan ús. It 'item' dat ôfkoarte achter in soad posten stiet en dat earder brûkt waard om in opneaming oan te jaan, hawwe wy dêrom weilitten. Ynterpunksje, haadlettergebrûk en oploste ôfkoartingen binne hîjir en dêr wat modernisearre. It stik stiet op de bledsiden 31 oant 41 fan it âldste weesboek fan Hinnaarderadiel (Nedergerjocht Hinnaarderadiel ynv.nr. 20; earder S1), dat op Tresoar te Ljouwert bewarre wurdt en dêr te rieplachtsjen is op fysjes. Oan it stik foarôf geane de ynvintaris fan it oare guod en it boelguod.

Wielrys

De xxij february anno 1552.

Inventaris gemaect van alle alsul[cke] brieven, munimenten ende instrumenten bij wylen Epe Abbe zoon ende Ambrosia Ro[mcke] dochter deur haer versterven achtergelaten. In presentie van den Grietman Syrk [Donia] ende soedanich Epe Wybe zoon als ... van voorseide Epe ende Ambrosia ... [jongsten vyff, trochhelle] weeskyneden.

- [1] Item int eerst een coopbrief ende quitancie met A gequoteert .. frater Leo ende Katryn Jans dochter nu ter tyt pater .. van dat susteren cloester toe Waerkum, vercoft hebben.. ende mede raedt van ons gemene conventionalen ende sust... [Wybe] Lyuuue zoon ende Epe Abbe zoon swagers mytsampt ... Dorotea ende Ambrosia susteren vyff enckel gulden .. iaerlicxe renten ut die sate to Welsryp hietende .. daer Hayck nu ter tyt up woont, over hooch ende l. ... summa van een hondert en veertich enckel gulden v.. xxvjen septembris anno xvc ende tweendertich, en ... [bij frater Leo, trochhelle] met een segel daer onder geschreven st[ont] Katryn Jans onder den welcken mede geschreven stont .. [Wybe] Lyuuue zn en Doretea dragen over desen koep Eeppe A.. ende Ambroes Eeppe wyff dese fyef gulden jaerlicx rent[en] ondergeschreven Ic [wr, trochhelle] Wybe Lyuuue zoon
- [2] Item noch een coopbrief ende quitancie met B gequoteert, zynde v.. date als de voorschreven brieve met A es, ende versegelt ende ondergeschreven .. Katryn Jans, byden welcken gelycke vyff gulden .. stuvers, ende voor

- gelicke summa voornoemde personen b... pater en mater vercoft zyn
- [3] Item, een consent brieve gequoteert met C van date . . february anno xvc xxxijjo versegelt en ondergeschre... . . Feernyje sst., byden welcken Wybe Lyuee zn en Dorot... . . enckel gulden min een dubbelde stuver jaerlicxe renten [vuyt dat] guedt to Sippenbuyer te Wielsryp daer Hayck vs. op w[oont] byden pater ende mater sampt gemene conventionalen van t'cloyster toe Worckum vercoft ende toegewyst es, onder welcken consentbrief geschreven staet: Ick Wybe Lyuee zoon ende Doeretea dragen over Eeppe Abbe zoon ende Ambroes .. gelyck als onder den brieve voorschreven met A ge[quoteerd] ende onderschreven es.
- [4] Een consentbrief met D teykent van gelycke date, versegelinge ende onderscrivinge als den brief met C es, byden welcken Epe Abbe zoon ende Ambrosia toegeuesen zyn gelycke vyff gulden
min twee stuvers jaerlicxe renten vuyten voor schreven guedt.
- [5] Een coopbrief ende quitancie met E teykent van date den lesten decembris anno xvc twee en dertich, versegelt en ondergeschreven by Mateus Seerp zoon, byden welcken Wopcke en Pieter Hessels zoonen vercoft hebben Epo Abbe zoon ende Ambrosia zyn echte wyff twee stuvers jaerlicxe renten vuyt dat goedt to Sippenbuyer daer Hayck op woont over hoech ende leech voor twee enckel guldens.
- [6] Item een consent brief met F van date den v-en Marty xvc xxxijjo gesigneert ende onderschreven bij Thoenijs Feernye, houdende vande voorschreven twee stuvers.
- [7] Een brieff met G teykent van date twsent vyff hondert ende fyowuer up santa Lucie iond virginis, versegelt ende onderschreven Otta Peter zoon, byden welcken Otte mey da pater van dat convent toe Warkum concorderith ende uuerdragen es, om twa dochteren, profeste susteren vant voorschreven convent hiaren moers guueden, datt pater ende susteren sullen habbe
- sawn enckel goldne renten ieerlics toe berren vuyt dio szeta toe Wolsryp hietende Sypenbuur, daer Hayck nu op wennith, ende byden welcken brieve vorder pater ende mater van Otte Peter zoon capet hat tria enckel goldine renten ieerlics vuyten vs guedt
- [8] Een brieff [v.., trochhelle] met H teykent van date den xxvien novembris anno xvc xxxijjo versegelt ende onderschreven bij Hessel Aesga zoon byden welcken Wopcke ende Pieter Hessels zonen overgedragen hebben Wybe Lyuee zoon ende Dorothea, sampt Epo Abbe zoon ende Ambrosia, hueren echten wyven, alle onse actie en gerechticheyt die hoer soude kunnen ofte mogen
competeren totten nijaeroop van thien enckel gulden min vier stuveren jaerlicxe renten vuytet guedt to Sippenbuyr toe Welsryp daar Hayck op woont, daar zy gekoft hebben vanden pater ende mater van 't cloester toe Worckum.
- [9] Een brieff met J teykent van date den vijen decembris anno xlvio onderschreven bij Wybe Lyuee zoon, Orck Doyhem, Hans Douwe zoon Stickenbuer, Sicke Oedts zoon, byden welcken Sicke Oedts ter eenre, Oorck {32} Poppe zoon Doyema, Hans Douwe zoon ende Govert tot Tallum voor[monden] over Tyaardt Oedts zoon opte Campen van wegen Tyaerd ter ande [re zyden] sekere contracten van voedinghe ende cledinghe, insgelicx .. huuringe van landen gehatt hebben als byden selffven bl[yckt]
- [10] Een brieff met K gequoteert van date den xxi octobri[s] .. xlxi o ondergeschreven Hugo Wpke zoon Watnyanus, ... byden welcken Epe Abbe zoon ende Ambroes Romcke d., Renck Ewerts dochter weduwe fan salige Frans Andle zoon .. [Bockama?] ter anderen, [hueren, trochhelle] Abbe en Ewert hunne kijn[deren] hilcx voorwaerden beloeft hebben als blyct by den sel[ven]
- [11] Een brieff met L geteyckent van date den i .. xvc xlxi gesigneert met twee segels oft s[ignetten] .. Meester Dominicus Petri Delphus, byden welcken ... Piers zoon ende Rintz Dirx zoon duer een bare Epe Ab[bbes ende] Ambro-

- sia ter eenre ende Watze Piers zoon ende Iouck
.. ter anderen zyden in een wandel van landen
... als blyct byden selven.
- [12] Een consent brieff met M verteyckent van
negen pondematen lands gelegen in Epe Abbe
zoon .. toe Sippenbuyr bewandelt tegens Wattye
Piers zoon, van date .. aprilis anno xvc
xlijo, onderschreven Wattye Roorda, ende
met .. vuy[t] hangenden signet
- [13] Een coopbrieff ende wandelbrieff met N teijkent ... Epe Abbe zoon ende Wopcke Hes-
sels zoon gemaect van landen i.. den xxij-
en juny anno xvc xlvio, gesigneert ende
ondergesc[hreven] .. fan Doyem ende een
consentbrief daar onder an g.. pondematen
landes leggende toe Sippenbuer inden zate daar
.. zoon op woont, van date den ven may xvc
xlviij, g ... onderschreven Wattye Roorda.
- [14] Een brieff geteyckent met O In date den [xxii,
trochhelle] .. february xvc xxijo, gesigneert met
een segel in groenen ... ende bevesticht ende
onderschreven by Douua Abbe zoon, Tæcka
Abbe [zoon] .. [ende] Epe Abbe zoon, bijden
welcken brieve sy gescheiden waren ende sijnt
in haeren olders naelaeten gueden.
- [15] Een quitancie brieff geteyckent met P van date
[den, trochhelle] op sinte Ponciaens dey mar-
tiris anno xvc xxvo onderschreven ick Douua
Abbe zoon hlye als voorschreven is byden
welcken Douua bekent van Epe Abbe zoon
ontfangen te hebben veertich enckel guldens
vanden derdepart vant huys toe Grote Gietens.
- [16] Een brieff met lettre Q geteyckent van date den
xxj-en julij xvc xxijo, met een segel gesig-
neert, bijden welcken Take Abbe zoon ende
Aet echte luyden bekennen van Epe Abbe zoon
ende Ambrosia echte luyden ontfangen te heb-
ben veertich golden florynen ter cause van dat
huys ende staten toe Grote Gietens
- [17] Item een bare met lettre R gequoteert van date
xvc xxijjo op sente Lebeuinis dach versegelt
met een zegel in groenen wasse gemaect by
heer Johannes persinne toe Cubaardt ende
Haye Tyerck zoon tusschen Johan Rorda ter
eener ende dae ment fan Cubaardt ter ora zyde,
roerende Belte gatt.
- [18] Een brieff met lettre S sprekende van accordt
van huyringe vande zate toe Getens, van date
den iiij den septembbris anno xvc xxxvij on-
dergeschreven bij Taka Abbe zoon, Epo Abbe
zoon.
- [19] Een coopbrieff ende quitancie met lettre T ge-
teykent van date den xxijen marti [may
trochhelle] anno xvc xlviijo gesigneert ende
ondergeschreven by Ryoerdt Roorda byden
welcken hy vercoft heeft Epe Abbe zoon een
gouden gulden jaarlicxe ewige renten gelegen
over hoech ende leech in wylen Haythyne Laes
zoens landen in Nijehuystera zate te Wommels
daar enen Syuerdt Andla op woont, ende den
consent brieve daeraen, van date den v-en may
anno xv c xlviij
- [20] Een coopbrief ende quitancie met lettre U
gequoteert van date den xij den decembris
anno xvc xljiij onderschreven Grithman
(?), byden welcken Birdde Holcke zoon ende
Tied, Rienck Laes zn dochter, Ryoerdt Roorda
ende Doutyen vercoft hebben zeventien eijnsen
lands gelegen toe Wommels over hoegh ende
leegh inden zate toe Nijehuys daar Zyeurdt
Andle zoon nu ter tyt op woont, voor den
summa van xljiij goud guldens.
- [21] Een consent brieff met lettre X teykent onder-
geschreven ende signeert bij Jeldert Jacla zoon
van date den xxxen january xvco xljiij vanden
voorschreven seventien eijnsen lands mentione-
rende by Ryoerdt Roorda te bode gestelt ende
by Epe Abbe zoon van wegen sijn huisvrouwe
t 'nijaer genomen, versocht ende toegewesen.
- [22] Een coopbrief ende quitancie met lettre Y gete-
kent in date den xxxo january xvc xljiijo,
gesigneert ende onderschreven by Ryoerdt
Roorda, byden welcken Obbe Rienick zoon
wonende toe Sibade in Oestereynderagae
vercoft heeft Epe Abbe zoon ende Ambrosia
zyn echte wijff, drie en twintich eijnsen lands
gelegen toe Wommels inden zate toe Nijehuis
over hoegh ende leegh daar Syuerdt Andle
zoon nu op woont.

- [23] Een consent brieff geteyckent met lettre Z gequoteert in date den v en marty xv c xluiijo van drye en twintich eij.. landen gelegen toe Wommels over hoech ende leech in Nijehuij... zate by Epe Abbe zoon gecoft van Obbe Rienck zoon versegelt ende ondergeschreven by Wattie Roorda.
- [24] Een consentbrieff geteyckent met Lettre Z ge.. van date den xvien july anno xvc xluiijo gesigneert .. onderschreven van Wattie Roorda bijden welcken Epe .. toegeuezen es seventien eijnsen landen gecoft van en.. Rienick zoon wonende toe Sybade, inden zate over hoech .. leegh inden zate toe Nijehuijs.
- [25] Een brieff gequoteert met lettre Q van .. xvi en octobris anno xljo , gesigneert ende ondergeschreven .. fan Doijem , Johan Ro . p . U.(?) sst. byden welcken .. Hans zoon, Cornelijns Heijn zoon voor hoer selff ende voor .. Hans zoon, Eelcke Hans zoon, Foeckel Hans dochter, Jan Thoma]sz.[,] Hylck Hans dr., vercoft hebben Epe Abbe zoon ende Amb[rosia] Romcke dr., echte luyden een paerts eerff van seker .. sevendehalff pondematen lands leggende toe Oestereyndt over hoech .. leegh in Kojfen in 't guedt ... doer (?) Sinne Minne zoon bewoont
- [26] Een consent brieff met lettre AA teyckent bijden .. Epo Abbe zoon bigeert heeft boeden en consent up zevendehalf pondemate lants gelegen toe Oestereyndt over hoegh ende leegh .. zate toe Kojfen daar Sinne Minne zoon up woont, gecoft .. erfgenamen van salige Fencke Hans zoon ende welcke consent br.... date den xven marty xvoxlijo , ondergeschreven Wattie .. ende met een vuij[t]hangenden signet.
- [27] Een coopbrieff ende quitancie mett BB teyckent in .. xxijien may anno xvc xlvo gesigneert ende ondergesch... ... fan Doyem bijden welcken Jetze Haitz zoon vercoft heeft [Epe] Abbe zoon ende Ambrosia zijn echte wijff, seuentien eijnsen landen over hoegh ende leegh daer hij heeft leggende toe Wommels in een zate Nijehuijs genaempt, daer Zijuerd Andla zoon op woont
- [28] Een consentbrieve vande voorschreven seventien eijnsen landen met CC teykent In date den xvij den february anno xvc lxvijo gesigneer[t] ende ondergeschreven Wattie Roorda.
- [29] Een brieff mett DD teykent van date den vijen decembris anno xvc ende xluiijo [bij den welcke, trochhelle] ondergeschreven by Feddo Galenius, Franciscus Sibrandus in Welsryp, Jarich Gabbe zoon Terpryp, roerende rekenscip vande kercke administratie
- [30] Een brieff met EE teijckent van date den vijen augusti anno xvc xxvijo versegelt ende ondergeschreven by magister Dominicus Petri. Byden welcken Katryn, Romcke Ambroesius zoon afterlatene weduwe, Wijbe Lyuuue zoon ende Dorotea, Epe Abbe zoon ende Ambroeske hueren zwagers ende dochters, in alle huere gueden als huys, hoff, land, sandt alst nu huer toebehoort mit malcanderen frudelick by hueren levenden lyff toe delen, gescheiden heeft ende zynt, als lijck byden selven vaader
- [31] Een brieff met FF geteyckent van date int jaer ws Heren m cccc ende nyoghen ende nyoghentich als den lettera deys ney jeers dey, versegelt met een segel in groenen wasse byden welcken Sijmen Hottya zoon by consent Sipk zijn wijff heeft verkapet frijes caepis Romka Ambrosius zoon myn wijfs broer den tremdel fan sawn pondemete lands deer lidzende sint toe Burghwird deer in Syuurdts landen oppa Leren.
- [32] Een breeff met GG teyckent van date int jaer ons Heren twssen vyffhondert ende seex ende twentich den tretiende dey in augusto, ondergeschreven Take Abbe zoon het als forsistist (?) Haije Tijerck zoon hlije alst voorschreven is, bijden welcken Taka Abe zoon ende Haije Tijerck zoon [als, trochhelle] met een bare Epe Haringh zoon volmacht voor hem selm ende me voor syn swageren ende susteren ter eenre ende Katrijn salighe Romke weduwe mey Epa Abe zoon scheiden hebben als blijct bijden selven. [trochhelle: vaarder]
- [33] Een baere met HH teyckent van date int jaer anno .. xxxix den xviijen marty, onderschreven by Wybe Lijuue zoon ende Govert Jans

zoon ter bede van Benedictus, roerende sekere vyff pondematen min vier eijnsen leggende in Langwerder (?) gae tusschen Epe Abbe zoon contra Epe Harings zoon myt syn consorten.

- [34] Een koopbreeff met JJ teykent van date int jaer ons Heren mcccc ende nijoghen ende nio-gentich des lettera deys ney jeers dey, versegelt met een segel nochtans geheel meest te brocken byden welcken Sybren Wybe zoon Romcka Ambroes vercoft heeft een stuck landis hetende Aeghinghe Kamp alsoe luttick ende groet ast is leggende by Coyfen.
- [35] Een breeff met KK teykent van date den xij .. den mensis augusti xvc xxi gesegelt ende ondergeschreven bij ... [hr?] Aggo Sigillanit roerende een wandel tusschen Romka Ambr.... ende Tacke Ambrosius,
- [36] Een breeff met LL teykent van date [vs, troch-helle] .... [yn marge: ende met een segel versegelt] fan xv c ende sex up dy fred toe farra nativitate marie .. welcken Lolla Hetta zoon foercapit frijs capis Romka A ... twijra pondesmeta landen lydzende in Menna Hemmen to ..
- [37] Een breeff mett MM teykent van date in ... ws Heren xv c ende fij op Sente Aghate dei Jonckfrow, ver... met een segel, inden welcken Grats Lamberts dochter fo.. hat frijs kaepees by consent Dirck Pieters zoon huer .... Ambrosius zoon oerhael pondesmeta landen ende trije eijns.. leggende in Sippenbuijer, dier Romka nu ter tijt ...
- [38] Een breeff met NN opteykent van date int J.. xv c ende aecht op sinte Thomas dey apostolis ende versegelt met ee.. Heer Tyارد persenna toe Wielsrijp voercapat hat fr.. .. Romka Ambrosius zoon fijouwer pondismeta landen haegh land li.. toe Wielsrijp in dat Jonger presteren land in syn mede o... sijlroeds wael.
- [39] Een breeff met OO geteykent in date int Jeer .. twsen fijfhondert ende twa op dye sexta in april en versegelt met een segel roerende da[t] Alijt Frijds toe Franicker een festen stendigen wandel hat meck[et] mey landen toe ienst Heer Ynta prebendarius toe Wielsrijp,

alsoe datt .. Ynta voorschreven schil habba fyouwer pondesmeta landen lidzende in dat Jongerscip toe Wielsryp

- [40] Een breeff met PP opteykent van date int jeer .. Heren xvc ende fijff op dijo tijsdeij ney hwijtta sneijn ende verseg.. roerende datt Douwa Wiba zoon zoon Atta Doijum, Dowa Ods zoon Wy.. Douwa Foppa silghae Heer Ynta erwen toe Wielsrijp, Kateryn .. wyff, Hansck heer Ynta sesteren (?), vercoft habbet Her ... [Tzaerd?] persenna toe Wielsrijp trija pondesmete landen lijdzende to Wielsrijp indat Jongerscijp -- mett een consentbreef ... ende versegelt by Bernhart Metzs van date den xxen dach april anno xvc ende sextho.
- [41] Een breeff met QQ opteykent van date int jeer uus Heren m cccc ende xcvij o des [nae, troch-helle] monendeys ney holghe tree koninghen ende met een segel versegelt, roerende datt Wybren Rienick zoon bekent dat Romke Ambrosius hem mey nijaer of drewuen hath van Aninghe Kamp lidzende te Coyfen.
- [42] Een brief opteykent met RR van date int jeer ws twsen fijfhondert ende fijff op Sinte Peters dey ad wijncula ende met een segel versegelt, angaende datt Lolla ende Wyba Hetta sennen habbit foercapit frijs capis Romka Ambrosius toe Wielsrijp sand pondesmeta landis lidzende toe Wielsrijp toe Tzeppenbuyr der Romka op wennet
- [43] Een bref opteykent met SS van date int jeer Ws Heren tusent fijfhundert ende san des fredis fan Sancte Gereoen martelaar ende versegelt met een segel in groenen was angaende dat Goeffridus persona tho Aestereynd vercaepet hat Peer Sybe zoon tho Meylahuys een pondesmeta landes lidzende tho Wielsrijp in Menna Hem in dae zeta dier Romka op wennet
- [44] Een bref opteykent met TT van date int jeer ws Heren twsen fijf hondert ende sawn op sinte Dionisius dey martiris ende versegelt In welcken brief Pier Meyla, Romcka Ambrosius den persona de pondemate voorschreven overdraagen heeft ende daarvan betaelt es.

- [45] Een breef met VV opteykent van date int jeer uus ... twsen fijfhondert ende fijff op sinte Margreta dey ionckfrou ende versegelt angaende datt Douwa Heer IJnta zoon toe Wielsrijp Romka Ambrosius [in marge: segel] hat voor capet oerhael pondesmeta landen ende trija eijnsen lidzende
toe Tzeppenbuyr in Wielsrijpstera gae
- [46] Een breeff met XX opteyckent van date int jeer ws Heren tusend fijouwer hondert ende acht ende nyogentich des fredis ney assumptio Marie ende met twee segels versegelt in groene wasse angaende dat Romke Eeskword, Pier Meyla ende Lolla to Alde huis als soensljoed tusschen Sybren Wybe zoon ende Romka Ambrosius gescheiden hebben
- [47] Een Breef met YY opteyckent van date int jaer ws fan xvc ende sex den sexta dey inden mart ende met een segel in groenen wasse versegelt, roerende dat Foekel Hette dr, wydue Wem Haesi.. toe Wijnsem, haet foercapet Romka Ambrosius toe Wielsrijp [mey, trochhelle] trijra pondesmeta landden lydzende toe Wielsryp an Menna Hemmen ende met den consentbrief daarby gequoteert als 't voorgaende brief versegelt by Hans Metzs zijnde in date anno sexte den ix dach in Septembris
- [48] Een breef met ZZ opteykent van date anno septimo, den xxen dach in augusto ende versegelt met een signet in groenen wasse, roerende dat Bernert Metz amptman tho Harlingen, grietman in Hennaarderadeel, Lolla Hetto zoon heeft toestanden dat hij moste foerkopen Romka Ambrosius soen twee pondameta landen leggende in Menna Hemmen
- [49] Een breef met ZZ opteykent in date anno xxi den xxixen deij octobris ende versegelt met een segel in groenen wasse roerende datt schortinghe en schelinghe tuysschen Romka ende Ta[ka] Ambrosius zonen op Heer Agge, persona toe Aestereijnd ende Peer Meylahuijs besprijtzen ende bijiouen es, risende van utleijd ..
- [50] Een breef met QQ teyckent in date opten xxv .. juny anno xvc xvijjo ende versegelt met een segel in .. . roerende datt Tade Sijmen zoon van Lutkewerum voor S.. grietman in Hynnaerderadeel gecomen es voor die stande.. ende heft bijgeerd die boden ende consent op sestehalve pon... leggende toe Ytens .. ende 't coopbrief daaraff met gelicke letteren .. date den xxxvijen dach in aprilij anno xvc ende xvijj
- [51] Een breeff met AAA opteykent, in date anno xv.. op sente Blasius dey ende versegelt met een segel in .. roerende datt Romka Ambrosius toe Wielsrijp voor .. Sippes bewarer der grietenije in Hennaarderadeel g.. ende hat fordt brocht een quitantie dat hij cape hat fijou.. pondemeta van Heer Tzaerd persinna toe Welsryp
- [52] Een brieff met BBB optejckent in date int .. ons Heeren xvc op den dach Proti et Iacinti martirij ende verseg.. met een segel in groenen wasse, roerende datt Lijsbet saliche .. Tyardts wedua ende Buwa ende Taka huer sonen ende Jan ende Sybr.. huer swageren, habbet vercoft iii ½ pontmate landis to Tzippe... in dat guedt daer Romka Ambrosius nu ter tyt op woont.
- [53] Een Brieff met CCC opteykent [int J, trochhelle] van date .. jaer ws Heren fan xvc ende fijower op sinte Vitis dei martiris versegelt met een segel in grinen wasse roerende dat Symen .. hat maket een wandel mey landen sted en fest mey .. Ambrosius alsoe datt Romka voorschreven schil habbe dae landen to Raerd [in] Bernsser gwed
- [54] Een brief met DDD teyckent van date int jeer ons Heren m cccc ende lxxx op Sinte Odulphi deij ende versegelt met en segel in groenen wasse roerende datt Peer Doijngha ende Doed syn huysvrouwe ende Jorreth Cubaardt mey syn kynden, schillinge wessel haet van Gerlyff ende Tijette Wakens guedt.
- [55] Een brieff met EEE teijckent van date anno xvc ende sex, gesigneerd met een signet in groenen wasse, roerende dat Bernert Metzs amptman toe Harlingen en grietman in Hijnnaerderadeel, Romka Ambroes consent geeft te copen fijerteen pondamata landen [up, trochhelle] indat guedt daer Romke nu ter tijt op woont, toe Tzijeppenbur.

- [56] Ytem een consentbrieff mett FFF upteijckent van date den xvijen dach augusto anno xvc octavo, ende met een signet gesigneert roerende datt Heer Tyaert persoener tho Welsrijp [ende heeft, trochhelle] voor Bernhart Metz amptman toe Harlingen ende grietman in Barradeel ende Hennaarderadeel gecomen es om consent van 2 ½ pondemate maetlandts dat hij gecoff heeft van Iske, Lieuwe wijff liggende toe Wielsryp ende noch ijij pondematen ter lossingh voor XX florenen.
- [57] Een een brieff met GGG opteyckent van date voorschreven int jeer ws Heren tusent fijff hondert ende fijff den ixen deij in [februari, trochhelle] septembris ende gesigneert mett een signet in roden wasse ende met een segel in groenen wasse, roerende datt Romka Ambroes zoon voor Bernert Metz amptman toe Harlingen grietman in Hennaarderadeel, Doecka Wopcka zoon ende bewarer der grietenije voorschreven van weghen Bernert Mets gecomen es ende had bij jerret ferdan ende ajndom op [fijera, trochhelle] trera pondameta landis lidsende toe Wyelsrijp in Mijnna Hemmen op dyo Sijlroed
- [58] Een breeff met HHH geteijckent van date int jeer ws Heren xvc ende fijff opten fijfta dey in november ende gesigneert met een signet in roden wasse ende met een segel in groenen wasse roerende datt Romka Ambroes zoon voor Berned Metz voorschreven ende Doecke voorschreven gecomen es oen standen upto Wommels ende hat bierret ferdan ende ajndum op fjorteen pondameta landis lidsende in Wielsrijp toe Typpenbuijr in dat guedt deer Romka selff op woont over haech ende leech neij inhalden sijn kaep brewe ende quitancie saewn pondameta dier hij kapet haet fin die fijertyen pondameta fan Lolla Hetta zoon
- [59] Een brieff met JJJ opteyckent van date den xxvien dach septembris anno xxvijo, gesigneert met een segel in groenen wasse ende onderschreven Focko subscrispit, roerende datt Wybe Gerrijts zoon burgemeester der stadt Leeuw-aarden, ende Tako Ambrosius zoon betuijgen ende certificeren mijts dien openen brieve hoe datter sekere scortinge ende schelinge geweest
- zijn tusschen den andachtighen Heer Marten Oeges Abbet toe Smallinge Ee van wegen den convente voorschreven ter eenre ende Katerina salige Romke Ambrosius nagelaten weduwe ende Wybe Lijuwe zoon ende Epe Abbe zoon Katerina swagers ter anderen, roerende van een sekere wandel van renten ende landen etc., ende den consentbrieve van den Hove daarbij angehecht in date den 21en february anno xxvijje
- [60] Een brieff met KKK geteijckent in date in Jeer uns Heren dusent fijff hondert ende xix op den fijarde dey des monedis april ende gese-gelt met een segel in groenen wa... [yn marge: daaronder geschreven Hetto Sirkx] roerende datt Sijmon Hoyties gaemaen in Aeldegae Ge .. Gerrolt zoon thoe Britzwert en Fed Syte dr den tremdel fen Innije Guedt thoe Britzwert, dier Sybren Hay.. zoen nu ter tijt op wanneth etc. ende den consentbrief gehanghen bij den welcken Taka Ambrosius ende Romka Ambrosius [zoonen, trochhelle] achterlatene weduwe in den jare van xv .. derdendeel van Innye guedt duer nyaer vercregen ende.. getransporteert is van Gerba Gerrolts zoon daarvan angehechten coopbrief vande consente bemeldende es, .. in date den viij february anno xxvijo ondergesch.. Bauwetten.
- [61] Ytem alderhande oude briffven ende cartabellen .. ende opten bovenste geteyckent met LL[L]
- [62] Ytem noch alderhande cartabellen ende oude instrumenten gaer gebonden in een, ende opten bovensten gequoteert met MMM

Sa grub as de Baaiumer fonte

Theo Kuipers

Troch myn wark by Tresoar yn Ljouwert kom ik somtiden orizjineel boarnemateriaal tsjin dêr't noch net in protte minsken omtinken oan jûn ha. Dat is foar sa fier ik it neigien ha ek it gefal mei in anonym hânskrift út de 17de ieu. It stiet yn de katalogus fan Tresoar omskreaun as "Opschriften op lufels, vensterglazen, doodsbarenen, kerkbanken, wapens enz. bijna uitsluitend in Friesche en Groningsche steden en dorpen merendeels uit de 17de eeuw." (neffens Ph. Breuker soe dit hânskrift fan Johannes Hilarides wêze kinne en basearre is op in boek fan Jeroen Jeroense (pseud. foar Hieronymus Sweerts). It is in tige nijs gjirrich boekje mei in grutte opsomming fan rymkes en puntdichten dy't yn dy tiid skreaun waarden op úthangbuorden, glêzen ensfh. De measten komme út Ljouwert of oare steden, mar der binne ek fjouwer dy't neffens de omskriuwing

komme, út Baaium, Wommels en Weidum (2). Ik ha se letterlik oertypt en mei wat opmerkings hjir werjûn.

Tot Bayum in de kerk op een vonté

*Dit is Baijommer vondt
Die vergeeten lagh in de grondt
Is 1668 wederom opgerecht
Omdat daar veel van wert gesecht
God wil ons landt en dorp bevrien
Voor bijgeloof en afgoderien.*

In fonte is in doopfont. Yn sa'n fonte dy't yn de tsjerke stie waarden de bern doopt. It is opmerklik dat hjir in jiertal neamd wurdت. De fonte fan Baaium hat troch syn grutte omfang blykber ta de ferbording sprutsen. Want we ha yn it Frysk noch altiten (sjuch it Frysk wurdboek) de siswize: Sa grub as de Baaiumer fonte. We doeke dan meastentiids op in grutte drinkbeker. Ek by Andries Schoemaker, de auteur fan "Beschrijving van Friesland" út ca. 1700 wie dizze siswize bekend. Hy skriwt op side 113: ".....In dese kerk was eertjits een groote doop vonté waarvan het spreekwoord noch gebruikelijk is, Bayumerdoop vonté." Dit jout oan dat dizze siswize yn elts gefal sa'n 300 jier âld is.

De fonte is noch altiten te besjen. Hy stiet no yn it midden fan de swier fertutearze tsjerke fan Baaium. Hy is fjouwerkant mei in hichte en breedte fan 76 sm. It materiaal is fan reade sanstien mei in dekplaat fan wite sânstien. Yn dizze dekplaat sit in rûne iepening dêr't in skaal yn koe foar it doopwetter. De fonte is te datearjen yn de lette midsieuwen (1300-1500) en is heechstwierskynlik mei de reformaasje yn 1580 begroeven. In ieu letter doe't de measte

argewaasje tsjin it Roomske leauwen al wat besakke wie, is de fonte wêr nei boppe helle. Sûnt dy tiid stiet er yn de Baaiumer tsjerke.

Aen de beenekou tot Wommels

*Hier is geschiet rechtveerdigh recht
De heer leeft hier al bij den knecht
Hier legt den armen al bij den rijcken
Den leelijken al bij den sijverlijken
Hier legt de boer al bij den edelman
De geleerde al bij die niet en can
Hier legt de sot al bij de wijse
De jonge al bij de oude grijse
Kompt hier wat nader bij en segt mij
Wie rijck, arm, schoon of edel sij
Hier leggen sij t ' samen bij elcander
Den eene en is niet meer geacht als d'ander.*

Beenekou is ôflaat fan it Fryske wurd bienkou. Dat betsjut bonkehok of skrinkelhûske. (Hollânsk: knekelhuis) Mooglik stie dizze bienkou op of nêst it tsjerkhôf. It opskrift is noch altiten te lêzen op de sydmuorre fan tsjerke yn Wommels.

Ek foar Weidum binne der twa opskriften yn it hânskrift oerlevere. Se ha stien op brânskildere ruten fan

Gerben Siercks (de earste) en Mettie Johannis. Ik ha wakker besocht om in spoar fan dizze persoanen te finen yn Weidumer tsjerkeboeken of nedergerjochtsargiven. Mar dat is my net slagge. Is d'r ek immen dy't wat mear sizze kin oer de Weidumers Gerben Siercks en Mettie Johannis?

*Sij moeten mij lijden en laten mij leven
En mij benijdden niet en geven
Maer beter benijt dan beklaegt
Als 't God den Heere behaagt*

*Ick woude dat alle tongen waren gespleten
Die quaat segt eer sij quaat weten
En quaat seit eer quaat wiet
Sweeg hij stil hij misdede niet*

Boarnen:

Hânskrift 970 yn de Pb kolleksje fan Tresoar.
R. Steensma. Middeleeuwse doopvonten uit Friese kerken. In: De Keppelstok. Juni 1999. Uitgave van de Stichting Alde Fryske Tsjerken.

De gevelstien mei it opskrift oer it rjochtfêardich rjocht... It hat no in plakje krigen yn de noardlike sydmuorre fan de tsjerke yn Wommels.

